IV. Jahrgang. **DER JUDE.** Nr. 7

דער יוד

צייטשריפט

פיר אלע יודישע אינטערעסען.

ערשיינט יעדע וואך.

פערלאג: חברת „אחיאסף".

אבאנאמענטס פרייז יאהרליך:

אסטרייך-אונגארן	12.— קראנען
האלביאהריג	6.— „
פירטעליאהריג	3.— „
דייטשלאנד	10.— מארק.
ארץ ישראל	12.— פראנק.
אנדערע לענדער	15.— „
אמעריקא. ענגלאנד	10.— שילינג

פרייז פון מודעות (אנצייגען):
פיר יעדער קליינע שורה פעטיט 20 העללער, 25 פפעניג, 10 קאפ.

די אדרעסע פיר עסטר.-אונגארן און אנדערע לענדער:
Administration Der Jude, Krakau, Gertrudy 16.

דער פרייז פיר רוססלאנד:

גאנץ יאהרליך	5.— רובל.
האלב יאהרליך	3.— „
פיערטעל יאהרליך	1.50 „

מען קען אויך אויסצאהלען אין 3 ראטען:

ביים אבאנירען	— 2 רובל
דען 1טען אפריל	— 2 „
דע 1טען אויגוסט	— 1 „

איינצעלנע נומערן 15 קאפ.— 30 העללער.

ענדערן די אדרעס קאסט 20 קאפ

די אדרעסע פיר רוסלאנד:
Издательство
„Ахіасафъ", Варшава.

קראקויא, אדר תרס"ב: נומר 7 Krakau, 13 Februar 1902.

וואס האט אונז געגעבען דער 5-טער קאנגרעס?

עס האבען זיך געענדיגט דער רעש און דער טומעל, וועלכע עס רופט געוועהנליך ארויס דער קאנגרעס, און עס איז וויעדער שטיל געווארען. אין באזעל וועהען שוין ניט מעהר די בלוי-ווייסע פאהנעס מיט די שענע מגן-דוד'ס. אין קאנגרעס-זאל הערען זיך שוין ניט מעהר די רעדען וועגען די ציוניסטישע פראגען און עס זעהען זיך שוין ניט מעהר די אויפגערעגטע פנים'ער פון אונזערע דעלעגאטען; אנשטאט זיי הערען זיך איצט קלאנגען פון מוזיק און געזאנג און עס זעהען זיך נור די רוהיגע פנים'ער פון די שטילע און גליקליכע שווייצער.

וואס זשע האט בעטייט דער גאנצער רעש, וואס האט ער אונז געגעבען? וואס האט דער 5-טער קאנגרעס אויפגעטהון?

די וויכטיגסטע ארבייט פון דעם 5-טען קאנגרעס איז די שאפונג פון דעם נאציאנאלפאנד. ער וועט זיין איין אייביגעס קאפיטאל, וואס וועט געקליבען ווערען ניט פאר איינציגע מענשען, נאר פאר דאס גאנצע יודישע פאלק. זיין געלד וועט געהן נור אויף קויפען ערד אין פאלעסטינא און סיריען. מיט דעם נאציאנאלפאנד קומט צו אונזער פאלק איין נייע אינסטיטוציאן, וואס-וועט שטעהן פאר אונז אזוי הויך, ווי די קאנגרעסען און די קאלאניאלבאנק. מיט דעם נאציאנאלפאנד געהט אריין אין לעבען איין געדאנק, וועלכער האט פיעל יאהרען געלעבט אין דעם קאפ פון דעם פערשטארבענעם פראפעסאר שאפירא. דער שענער חלום ווערט איצט א שטיק לעבען. מיט דער שאפונג פון דעם נאציאנאלפאנד אליין האט שוין דער 5-טער קאנגרעס איינגענומען א וויכטיגען ארט אין אונזער בעוועגונג. א נייע פראקטישע ארבייט קומט צו פאר אונז, איין ארבייט פאר דורות, — איין ארבייט, דורך וועלכע מיר וועלען געבען דעם ציוניזם אין די הענד איין נייעס מיטעל, וואס וועט צו ביסליכווייז און פאמעליך ווערען אלץ קרעפטיגער און שטארקער.

דער ציוניזם טרעט וואס ווייטער אלץ מעהר אריין אין לעבען און זיין פראקטישע ארבייט ווערט וואס ווייטער אלץ וויכטיגער. צו זיין פראקטישער ארבייט קומט איצט צו אויך די ארבייט פון דער יודישער באנק. אונזער באנק עפענט איין אבטהיילונג אין ארץ-ישראל. די אבטהיילונג וועט שטיצען דעם יודישען האנדעל און דורך דעם שאפען נייע פרנסות אין דעם לאנד פון חלוקה און ליידיגגעהער. די דייטשע באנק, וואס ארבייט אין ארץ ישראל, מאכט דארט גוטע געשעפטען; זי גיט איהרע אקציאנערען גוטע פערדינסטען, היינטיגעס יאהר פערגרעסערט זי אויך איהר קאפיטאל. פאר וואס זשע זאל אונזער באנק מאכען ערגערע געשעפטען פאר די דייטשע באנק? זענען מיר דען קיין סוחרים ניט? די הויפטזאך איז אבער פאר אונז ניט די פערדינסטען, וועלכע די באנק קען אונז איינטראגען אין ארץ ישראל, נאר שוין דער פאקט אליין, אז אונזער באנק עפענט דארט איין אבטהיילונג און העלפט מיט ביי דער אויפלעבונג פון אונזער פאלק אין אונזער אלטען לאנד.

פאר וועניגער גליקליך האלטען מיר דעם בעשלוס פון קאנגרעס צו עפענען אבטהיילונגען פון אונזער באנק אין רוסלאנד. מיר גלויבען ניט אין די פערדינסטען, וואס אונזער באנק מיט איהר קליינעם קאפיטאל קען מאכען אין רוסלאנד, און מיר האלטען פאר געפעהרליך פונאנדער צו שפרייטען אונזער געלד אין פיעלערליי מקומות און אין פערשידענע געשעפטען, וועלכע זענען אפילו ביי גרעסטער פארזיכט דאך מעהר אדער וועניגער ריזיקאליש. נאר עס איז נאך איבערהויפט א גרויסער ספק, אויב דער לעצטער בעשלוס וועט קענען דורכגעפיהרט ווערען, ווייל פאר אויסלענדישע ביינק איז זעהר שווער צו קריגען די ערלויבניש צו פיהרען געשעפטען אין רוסלאנד. פון אלע אויסלענדישע ביינק איז נור די ליאנער, וואס ארבייט מיט זעהר גרויסע קאפיטאלען, די איינציגע, וועלכער איז ערלויבט געווארען צו האלטען אבטהיילונגען אין רוסלאנד.

דער 5-טער קאנגרעס האט נאך א מאל געוויזען, ווי שטארק די באנק איז צוזאמענגעבונדען מיט דעם קאנגרעס. דער קרעדיט, וועלכען מען האט בעשלאסען פאר דעם אקציאנסקאמיטעט פון דעם געלד וואס איז געבליבען פון די ניט אויסגעקויפטע אקציעס, איז אפשר געוועזן ניט נויטהיג, אבער ער האט דאך די מעלה, אז ער פערשארפט שטארקער דעם כלל, אז אונזער קאלאניאלבאנק איז נור א מיטעל פאר ציוניסטישע צוועקען.

דער קאנגרעס פערנעמט זיך אבער ניט מיט געלדזאכען אליין, פריהער פאר אלץ איז איהם טייער די אויפלעבונג פון דעם יודישען גייסט, די פערשטארקונג פון דעם נאציאנאלען געפיהל. דער קאנגרעס, די באנק, די ארגאניזאציע און דער נאציאנאלפאנד, זענען גרויסע כחות, וועלכע וועקען אומעטום דאס פערלאשענע נאציאנאלע געפיהל, נאר דאס איז אבער נאך ווייניג. דאס אויפגעוועקטע געפיהל מוז ערנעהרט און געשטארקט ווערען דורך א גוטע נאציאנאלע ערציהונג. מען דארף ניט נור ליעב האבען דאס פאלק, מען דארף דאס פאלק אויך קענען, מען דארף פערשטעהן זיין שפראך און ליטעראטור, מען דארף וויסען זיין געשיכטע און זיין לעבען. דערמיט קומען מיר צו דער קולטורפראגע.

די קולטורארבייט איז לאנג געווען א שטיפקינד ביי דעם פאליטישען ציוניזם. די מחלוקת׳ן וועגען איהר האבען געדויערט עטליכע יאהר, די מלחמה פאר און געגען איהר איז געפיהרט געווארען מיט א זעלטענעם היטץ. דער דריטער און פיערטער קאנגרעס האבען די קולטורפראגע געלאזען אהן א ענטפער, אבער דאס לעבען האט מיט יעדען טאג אלץ קלארער ארויסגעשטעלט די נויטהיגקייט פון קולטורארבייט. אהן די קולטור איז דער ציוניזם ווי א גוף אהן א נשמה. קען דען איבערהויפט אויפלעבען א פאלק אהן די אויפלעבונג פון זיין גייסט? אמת, א שטארקע און געזונדע קולטורארבייט וועט פאר אונז נור מעגליך זיין אין ארץ ישראל, אבער אויך איצט קען פיעל געטהון ווערען פאר די פערבעסערונג פון ערציהונג ביי אונז, פאר די גרעסערע פערברייטונג פון דער העברעאישער שפראך און ליטעראטור. די פעראייניגטע ארבייט פון די ציוניסטען וועט איצט אריינטראגען אין די קולטורארבייט מעהר לעבען, און די קולטורארבייט וועט פון איהר זייט אלץ מעהר שטארקען דעם ציוניזם.

אין די פערענדערונגען, וואס זענען געמאכט געווארען אין ארגאניזאציע, קריגען די איינצעלנע חברות מעהר פרייהייט. עס ווערט דורך זיי פערבעסערט די ארדנונג ביי די וויבארעס צום קאנגרעס. די קאנגרעסען וועלען איצט זיין נור איין מאל אין צוויי יאהר. דאס וועט געוויס זיין א גרויסע מעלה פאר די ארבייט, ווייל די צו אפטע קאנגרעסען נעהמען צו אזוי פיעל צייט און כחות, אז עס בלייבט ניט ווען און ווי צו ארבייטען. די רעפעראטען וועלען איצט זיין געדרוקט פאר דעם קאנגרעס. דאס איז אויך גוט, ווייל דער קאנגרעס איז ניט צוליעב שענע דרשות, נאר כדי עצות צו האלטען איבער די פערשידענע פראגען.

דער פראטעסט געגען יק״א איז ניט אבגעשטימט געווארען. מען האט זיך נור בעגנוגענט, דאס מען האט געלאזט דעם בעוואוסטען ענגלישען שריפטשטעלער זאנגוויל האלטען איין שארפע רעדע געגען די קאלאניזאציאנס־חברה, וועלכע רעכענט זיך אזוי ווייניג מיט דעם פערלאנג פון פאלק און וועלכע ווייזט ארויס אזא גלייכגילטיקייט צו די יודישע קאלאניעס אין ארץ ישראל. דר. הערצל האט ניט געלאזט אבשטימען איבער דעם פראטעסט, ווייל ער האט ניט געוואלט אין גאנצען אייגרייסען מיט דער רייכער חברה; ער גלויבט נאך אלץ, אז די מיליאנען פון יק״א וועלען א מאל איבערגעהן צום ציוניזם. אבער זאנגווילס ווערטער זענען דאך ניט געווען אומזיסט. זאנגווילס גלענצענדער נאמען און דער ארט, אויף וועלכען זיין רעדע איז געהאלטען געווארען, וועלען צוגעבען זיינע ווערטער א גרויסע וויכטיגקייט. יק״א וועט זיך מיט זיי מוזען רעכענען.

די ציוניסטישע קאנגרעסען האבען ארויסגעוויזען, אז אחדות קען נור זיין אין די עיקר־פונקטען פון דעם ציוניסטישען פראגראם. אין די פרטים אבער מוז די ציוניסטישע ארבייט זיין איינגעטהיילט נאך פאר־

פעלעטאן.

קליינע מענשעליך

מיט קליינע השגות.

בילדער
פון שלום־עליכם.

IX.

א.

מתושלח — אזוי האט מען איהם א נאמען געגעבען אין כתריליווקע דערפאר, וואס ער איז געווען אנגעשטאפט מיט יאהרען, גישט נעהאט שוין איין צאהן אין מויל אחוץ צוויי דריי פענקים, וואס מיט זיי פלעג ער קוים מיט צרות קייען — אבי ס׳איז נור געווען וואס. א הויכער, א מאגערער מיט איין אבגעבארעטער פעל, מיט א צע׳הרגעטען רוקען, קאלי אויגען, אויף איינעם א בולמע, דאס אנדערע רויטליך, אויסגעקנעכעלטע פיס, שפיציגע קליבעס, איינגעפאלענע זייטען, די אינטערשטע ליפ אמיסיל אראבגעלאזט, ווי פערוויינט, דער ווידיל איין אויסגעפליקטער — אט האט איהר זיין פארטרעט; און געדיענט האט ער אויף די עלטערע יאהרען אין כתריליווקע ביי כתריאל דעם וואסערפיהרער ביים פעסיל פאר א פערדיל.

בטבע איז מתושלח געווען א רוהיגער, א הארעפאשנער, נאר איין אויסגעהארעוועטער נעבאך. אנגעטיאפקעט זיך דעם גאנצען טאג אין דער כתריליווקער ליימיגער בלאטע און פערזארגט די שטאדט אויף א גאנץ מעת־לעת מיט וואסער, איז ער געווען צופריעדען אז מע האט איהם אויסגעשפאנט פונ׳ם פעסיל, אונטערגעווארפען אביסיל שטרוי און פערביסען מיט א פאמעניצע וואס כתריליכע האט איהם אונטערגעטראגען מיט אזא פנים, ווי מע טראגט אשטייגער אונטער זעהר איין אנגעלייגטען גאסט א פאלומעסיק מיט פיש, אדער א שיסעל מיט ווארעניקעס. אויף דער דאזיגער פאמיניצע פלעג מתושלח ארויסקוקען ווי אויף עפים רעכטס, מהמת דארטען האט זיך געפונען אלע מאל איין אויסגעווייקט שטיקיל ברויט, קאשע אביסיל, וכדומה אזעלכע ווייכע זאכען, וואס מע פערשפארט צו זיי צייהן. דעם גאנצען טאג האט כתריליכע געזאמעלט פון מתושלח׳ס וועגען, געווארפען אין פאמיניצע אריין וואס ס׳איז איהר געקומען אין די הענט אריין, — לאז דאס פערדיל נעבאך האבען וואס צו עסען, — און מתושלח, אז ער דאט איבערגעביסען, האט ער זיך אויסגעדרעהט מיט׳ן פנים צום פעסיל און מיט׳ן הינטען מחילה צו כתריליכען ווי איינער רעדט: „א דאנק אייך פאר אייער זאלץ און ברויט“... בשעת מעשה אראבגעלאזט די אינטערשטע ליפ נאך נידעריגער, דאס זעהענדיגע אייגיל צוגעמאכט און אריינגעלאזט זיך אין טיפע פערדישע געדאנקען.

ב.

מיינט נישט פון דעסטוועגען, אז אלע מאל זינט מתושלה איז א פערד איז ער געווען אזוי ווי ער ווערט דא אויסגעמאלט. אמאל אין די יונגע יאהרען, בשעת ער איז נאך געווען א לאשעקיל און נאכגעלאפען דער מאמען נאכ׳ן וואגען, האט ער זיך געשניטען גאר אויף א נוט פערדיל. מבינים האבען אויף איהם געזאגט נביאות, אז עס וועט פון איהם אויסוואכסען א פערדיל גאר אויף הדושים. „אט וועט איהר זעהן — האבען זיי געזאגט — ער וועט נאך געהן אמאל געשפאנט אין א קארעטע מיט די שענסטע מיט די בעסטע פערד“...!

טייען. די גרינדונג פון דער ציוניסטישער פאלקספארטיי אויף דעם 5-טען קאנגרעס איז דער ערשטער טריט דערצו. מיט דער צייט וועלען זיך מסתמא אויך גרינדען אנדערע פארטייען, וועלכע וועלען ארבייטען נאך זייערע אייגענע פראגראמען. דורך די איינטהיילונג אין פארטייען וועט אונזער ארבייט ניט געשטערט ווערען, אדרבה זי וועט נאך דורך דעם געקרעפטיגט ווערען: עס וועלען קלארער ווערען די וועגען פון דער ציוניסטישער ארבייט און יעדעם איינציגען וועט געגעבען ווערען מעהר פרייהייט און זעלבסטשטענדיגקייט. דער עיקר איז נור, אז אלע זאלען זיך בוינען פאר דעם בעשלוס פון דער מעהרהייט און קיין מאל ניט פערגעסען דעם כלל צוליעב די פרטים.

דאס זענען אין קורצען די רעזולטאטען פון דעם 5-טען קאנגרעס —רעזולטאטען, מיט וועלכע מיר קענען אלע העכסט צופרידען זיין. דער 5-טער קאנגרעס האט פיעל נייעס אויפגעטהון און פיעל אלטעס אויסגעבעסערט. דורך די ארבייט פון דעם 5-טען קאנגרעס איז דער ציוניזם ארויס פרישער און שטארקער. "די עלעקטרישע מאשינען זענען שוין אויפגעבויט, די דראטהען זענען אויסגעצויגען... אבער די קראפט מוז געליפערט ווערען פון יודישען פאלק". נור אין איהם ווענדט זיך אונזער ווייטערדיגע ארבייט.

י. ל.

צו דער אבטהיילונג פון דער בילדונגס-חברה אין אדעס.

די אונטערגעשריבענע מיטגליעדער פון דער „חברה", וואס קוקען שוין פון לאנג אן מיט א אומעטיגען בליק אויף די ארבייט פון די צדקה־חברות און לערנשולען אין אדעס, אוואו מען וויל ניט הערען און ניט וויסען פון נאציאנאל־יודישע אינטערעסען, האלטען פאר זייער חוב און זייער רעכט זיך צו ווענדען צו דער אבטהיילונג פון דער חברה אין אדעס, ווי צו א לעבעדיגע קראפט, וואס איז בכח אויסצובעסערען די ערציהונג פון יודישע קינדער מיט דער עצה, אז זי זאל זעהן, דאס איהר ארבייט זאל צוזאמענפאסען מיט די נאציאנאלע פערלאנגען און די אידעאלען פון יודישען פאלק.

ביי אלע פעלקער טראגען אויף זיך די שולען מעהר אדער ווייניגער דעם שטעמפעל פון א נאציאנאלער שול. מעהר פאר אנדערע סטארען זיך אבער צו געבען די שולען א נאציאנאלען כאראקטער די פעלקער, וועלכע זענען פאליטיש ניט פריי און געפינען זיך אונטער דער אויבערמאכט פון א פרעמדען פאלק, מיט וועלכען זיי ווילען זיך ניט צומישען, אסימילירען.

נאר דעמאלט קען מען האבען א איינפלוס אויפ'ן גייסט און דאס הארץ פון א יונג־קינד, ווען מען שעפט פאר איהם דאס מאטעריאל צו בילדונג פון אייגענעם לעבען, פון לעבען פון אייגענעם פאלק, ווען מען בעלויכט זיין געמיט מיט די פונקען פון אייגענעם נאציאנאלען פייער. די שולען זענען דאס פונדאמענט, וואס טראגט אויף זיך די העכסטע אידעאלען פון פאלק, זיי זענען דער גארטען, וואו עס ווערען אין יעדען דור פערפלאנצט די זאמען פון א פאלקס־קולטור. — ווען די שול דערשטיקט ניט דאס נאציאנאלע לעבען פון פאלק און סטארעט זיך נאך אדרבה צו שטארקען די נאציאנאלע קולטור, ווערט זי ממילא איינע פון די כוחות, וועלכע הויבט אויף דאס פאלק צום פראגרעס, צו בעסערע אידעאלערע צייטען. א שול אבער וואס שוואכט אב די נאציאנאלע קולטור, וואס קימערט זיך ווייניג וועגען דעם גייסט און די פאדערונגען פון פאלק, הערט שוין ממילא אויף צו ארבייטען פאר די ערציהונג פון פאלק, צו ארבייטען פאר די קומענדיגע קליגערע מענשליכערע דורות. אזא שול איז ווי א געשוויר

אז דאס לאשעקיל איז אויסגעוואכסען און געווארען א פערדיל, האט מען דעם מחילה אנגעטהון א ציימיל און ארומגעפיהרט אויפ'ן יריד, אוועקגעשטעלט צווישען א נוזמא פערד, דורכגעטריבען איהם אמאל פופציג הין און צוריק, געקוקט איהם אלע מינוט אין די צייהן אריין, אויפגעהויבען די פיס און בעטראכט די קאפיטעס, — און איבערגעגעבען איהם פון אייגעם צום אנדערען.

פון דעמאלט אן הויבט זיך אן פאר איהם א לאנגער גלות, א נע ונד זיין פון איין ארט אויפ'ן אנדערען, א בייטעניש פון איין בעל־הבית צום אנדערען, א שלעפען פון גרויסע שווערע וואגענס מיט דרייסיג פוד משא, א טאפקען ביז'ן בויך אין דער בלאטע, און א סדרה פון בייטשען, שטעקענס מיט קלעפ אן זייט אריין, אן קאפ און אן די פיס און אן אנדערע ערטער.

ג.

א שטיק צייט איז ער געגאנגען אין דישעל ביי א פאטשטאווע וואגען אונטער'ן גלאק, וואס האט איהם ניט אויפגעהערט צו קלינגען אין די אויערען אריין: גלין—גלין־גלאן! גלין־גלין—גלאן! און געלאפען משוגענער ווייז הין און צוריק אלץ אויף איין טראקט. נאכדעם איז ער אריבער צו א פראסטען בעל הגוף, וואס האט געארבעט מיט איהם כל עבודת פרך: געאקערט און געווייעט, געפיהרט א מורא'דיגען וואגען מיט תבואה, א פאס וואסער, א וואגען מיט מיסט, פערדישקייט און קוהענקייט, וכדומה אזעלכע גראבע ארבייט. צו וועלכע ער איז כלל נישט געוואוינט געווארען. פון דארטען איז ער אריינגעפאלען צו א ציגיינער אין די הענט אריין, האט מיט איהם דער ציגיינער געמאכט אזעלכע זאכען, מאוסע סגולות צום לויפען, וואס עד וועט זיי ניט פערגעסען ווייל ער וועט לעבען!... פונ'ם ציגיינער איז ער אריבער אין א טאבון אריין מיט נאך אסך פערד און פון דארטען איז ער אין א קורצער צייט מגולגל געווארען קיין מאזעפעווקא צו א בעל־עגלה מיט א שווערען וואגען, געקאוועט אין אייזען. מ'יט אסך גלעקליך און מיט א משונה מאדנע צעשמידערטע סוכה, וואס מע רופט דאס „בויד". דא, ביים בעל עגלה מיט דער בויד האט ער געחאפט בייטשען מיט שטעקענס אהן א שעור, גלייך ווי א פערדישע פעל איז פון לעדער — נישט פון בלוט און פלייש. גלייך ווי פערדישע ווייטען זענען פ'ין אייזען — ניט פון ביינער. וועה, וועה וויפיעל מאל פלעג זיך מאכען, אז קוים־קוים וואס ער פלאנטערט מיט די פיס, פיהלט ווי אבצווייגעם ציהען איהם פאר די לוטקעס, און אין בויך א שווערע משא, עפ'ס ווי א קנויל — און ער דער אכזרי'שער בעל־עגלה „נא" און „וויא" און א שמיץ מיט דער בייטש. און א זעץ מיט דער פוזשעלי, — טאמער ווייסט איהר וואס?

א שטיקיל גליק חאטש, וואס ביי דעם בעל־עגלה איז איינגעפיהרט איין טאג אין דער וואך אזעלכער, וואס מע שטעהט אויף איין ארט, מע שטעהט און מע קייעט און טהון טהוט מען נאר ניט. מתושלח פלעג ניט איין מאל פערקלעהרען זיך; זיין פערדישער מח האט נישט געקאנט משיג זיין, וואס איז דער שכל פונ'ם דאזיגען טאג, וואס מע ריהרט ניט פונ'ם ארט? און פאר וואס זאל ניט זיין אזוי כסדר? פלעג ער זיך טראכטען, אויפשטעלען די אויערען, צומאכען איין אייגיל און קוקען אויף זיינע צוויי חברים, וואס זענען געשטאנען מיט איהם צוגעבונדען צו איין בויד. —

ד.

פונ'ם בעל־עגלה מיט'ן ביידיל איז ער אריינגעקומען אין א דרעשמאשין, געארבייט עבודת פרך, זיך געדרעהט גאנצע טעג ארום א ראד, זיך

אויפ'ן לייב פון דער אייגענער נאציאן, נאך ערגער און אוננאטירליכער איז די שול, וועלכע ערציהט די יוגענד אין גייסט פון א פרעמדער נאציאן, פערפרעמדט פון אייגענעם פאלק, ניט צוזאמענגעוואקסען מיט דעם פאלק, וועלכעס ווירקט אויף די ערציהונג, — געהען ארוס די תלמידים פון אזעלכע שולען מיט א צוריכענעם געמיטה, מיט א צושפאלטענעם הארצען. און שפעטער וואקסט אויס א דור, וואס האט אין זיך ניט קיין נאציאנאלע געפיהלען, וואס פיהלט ניט אונטער זיך קיין פעסטען גרונד, וואס קען זיך צו קיין העכערע זאך ניט נעהמען מיט א גאנצען הארצען, מיט'ן גאנצען רצון.

לאמיר א קוק טהון, וואס פאר א פנים האבען די היינטיגע יודישע שולען. די אלע מינים פון אונזערע שולען זענען בעשאפען געווארען אין אזא צייט, בשעת אונזער אינטעלעגענץ, די געבילדעטסטע פון פאלק האבען געלעבט מיט די אידעען פון אסימילאציע פון וועלכע דאס פאלק האט זיך אבגעקעהרט מיט עקעל און שנאה. די יודישע שולען האבען זיך ניט אונטערשיידט פון אלע אנדערע רוסישע שולען, דער איינציגער חילוק איז נור געווען, וואס מען האט נעלערנט „רעליגיאן" ניט נאך דעם רוסישען ביכיל, נאר נאך א יודישען. העברעאיש לערנט מען מעהר ניט ווי אין עטליכע שולען און דאס נאך אזוי ווייניג, אז די גאנצע תורה פון דעם שילער האט געקענט נור בעשטעהן אין דעם וואס ער האט געוואוסט עטליכע הונדערט העברעאישע ווערטער. אונזער נאציאנאל־שפראך קען דער תלמיד אזוי ווייניג, אז ער איז ניט אימשטאנד צו פערשטעהען א קאפיטעל חומש, צו פערשטעהן די ווערטער פון א ישעיהו א. ז. וו. דאס וואס מען חור'ט איין עטליכע שטיקליך פון חומש מיט א רוסישער איבערזעטצונג, קען, ווי עס פערשטעהט זיך, דעם תלמיד ניט געבען קיין פארשטעלונג פון די אוצרות, וואס ליגען בעהאלטען אין אונזער תנ"ך.

נאר אפילו דאס ביסעלע לערנט מען אויך נור אין עטליכע געצעהלטע שולען. אין א גרויסער צאהל פון שולען בעשטעהט די יודישקייט, וואס מען לערנט די תלמידים אין דעם, וואס מען הייסט זיי אויסלערנען אויסווענינג עטליכע תפילות פון דאווגען; זיי לערנען דאס אויס ווי פאפוגאיען, קיינער זארגט ניט זיי צו דערקלערען דעם טיעפען געדאנקען פון די תפילות, די געשיכטע, ווען די תפילות זענען געמאכט געווארען און אריין אין גייסט פון פאלק. דורך דעם וואס די פיהרער פון די שולען אינטערעסירען זיך ניט מיט די יודישע למודים, וואקסט אויף דער שילער מיט דער איבערציינונג, אז די יודישע למודים האבען קיין גרויסען ווערט ניט און זענען וועניגער וויכטיג, ווי די אנדערע למודים. און עס קומט אויס, אז דאס אינטערעס צו יודישער בילדונג ווערט אונטערדריקט און דערשטיקט דוקא אין אזא ארט, וואו מען האט עס געדארפט קודם כל וועקען און אונטערשטיצען, אין אזא טרויריגער לאגע געפינען זיך די יודישע למודים אומעטום סיי אין די שולען, וואס טראגען אויף זיך דעם נאמען „יודישע", סיי אין די גימנאזיעס און די רעאלשולען, וואו מען לערנט יודישע קינדער רעליגיאן און יודישע געשיכטע.

אין די שולען, וועלכע די אדעסער אבטהיילונג פון דער „חברה" שטיצט מיט געלד־מיטלען, ווערען די יודישע למודים געלערנט ניט אויפ'ן בעסטען אופן. אין צוויי שולען פאר יונגליך (דר. גאלד'ס און גאלוחער'ס) לערנט מען יודישע זאכען נור פון .5—6 שעה אין דער וואך, און ווען מען בערעכענט נאך, אז צו די יודישע למודים געהערען: חומש, דקדוק און העברעאיש־לעזען, רעליגיאן און געשיכטע, קומט אויס אויף יעדע זאך פון $1-1\frac{1}{2}$ שעה אין דער וואך. אין דער שול פון פרוי גליאזער לערנט מען יודישע למודים אין דער פארבערייטונגס־קלאס און אין דער ערשטער 3 שעה אין דער וואך, אין

אנגענעסען נוט מיט פאראך און מיט פאלאווע. וואס איז איהם געקראכען אין נאז אריין, אין מויל און אין די אויגען אריין און פערדולט געווארען פונ'ם טראך מארעראך. „וואס וועט זיין פונ'ם דרעהען זיך? — פלעגט ער זיך ניט איין מאל טראכטען און וועלען אבשטעלען זיך אויף א מינוט — ווער האט דאס אויסגעקלעהרט דעם שכל פון דרעהען זיך אויף איין ארט?..." מע האט איהם אבער לאנג נישט געלאזט טראכטען; פון אונטען איז נעשטאנען איינער מיט א בייטש און נישט אויפגעהערט צו האקען אויף איהם: הו־הי! הו־הי!... „פרא־אדם איינער! — טראכט ער זיך און חאפט א קוק מן הצד אויף יענעם וואס מיט דער בייטש — איך וואלט א בעלן געווען זעהען, מע זאל דיך איינשפאנען אט אזא אין דער ראד און אונטערשמייסען דיך, דו זאלסט דיך דרעהען אהן א שום טאלק"!..

סע פערשטעהט זיך אז פון אזא מין דרעהען זיך אין שטענדיגען פאראך איז ער ארויס נעבאך א קאליקע, אויף איין אויג א בולמע, דאס אנדערע אביסיל רויטליך, און אויף די פיס איז ער אויך געווארען אביסיל נעהאפט. מיט אזא שארפען חסרון האט ער שוין געטויגט אויף זיבען און ניינציג כפרות. האט מען איהם ארויסגעפיהרט ווידער אמאל אופין יריד, טאמער וועט מען איהם קאנען עמיצען פערטהון. מע האט איהם גאנץ פיין אויסגעקעמט. אויסגעפוצט, דעם ווידיל כלומר'שט אונטערגעבונדען און די קאפיטעס צוגעפארבט מיט פעטען; — עס האט אבער נישט געהאלפען, א וועלט נארט מען נישט. וויפיעל מע האט איהם נישט געמוטשעט, ער זאל זיך בחור'ען, האלטען דעם קאפ מיט גדלות, ער האט זיך געטהון זיינם: אראבגעלאזט דעם קאפ מיט גרויס ענוות, די פיסליך אויסגעקנעכעלט, די אינטערשטע ליפ אראבגעלאזט אביסעלי אויף א זייט, און פון איין אויג געלאזט א טרעהר!.. ניין, עס האבען זיך שוין נישט געפונען אויף איהם קיין בטלנים! א פאר מענשען זענען צוגעגאנגען צו איהם, שוין אפילו אין מויל אריין נישט געקוקט, נאר אזוי א מאך געטהון מיט דער האנט אויף איהם איבער דער מארדע, אויסגעשפיגען, און אוועק געגאנגען. איינער האט זיך יא אבגעריסען א בעלן, נאר נישט אויף איהם, אויף זיין פעל. מע האט אבער נישט געקאנט דורכקומען פאר'ן מקח; יענער, דער פעלהענדלער האט בעוויזען א חשבון, אז עס לוינט נישט: דאס אבפיהרען איהם, דאס אומוואלגערען מיט'ן אבשינדען וועט קאסטען מעהר ווי פיעל די פעל — איז ווערט.

ס'איז איהם אבער בעשערט געווען א פנים א גוט עלטער, איז אונטערגעשפרונגען כתריאל דער וואסערפיהרער און האט איהם געבראכט צו פיהרען קיין כתריליווקע.

ה.

ביז אהער איז כתריאל דער וואסערפיהרער, א יוד א ברייטביינינער מיט א צעפלעצטער נאז און מיט א בעוואכסען פנים פון אויבען ביז אראב, געווען אליין דער וואסערפיהרער אין כתריליווקע און אליין דאס פערדיל. דאס הייסט ער האט זיך אליין איינגעשפאנט מחילה אין פעסיל און צעפיהרט איבער דער שטאדט דאס וואסער. ווי פיעל כתריאל איז פערשווארצט געווארען דאס גאנצע לעבען ויינס, האט ער קיינעם נישט מקנא געווען אויף דער וועלט; נאר אז ער האט געזעהען עמיצען פאהרען מיט א פערד, פלעגט ער זיך אבשטעלען און לאנג — לאנג נאכקוקען יענעם די טריט. זיין איינציגער ווינש אויף דער וועלט איז געווען: גאט זאל איהם העלפען, ער זאל קאנען זיך צושלאגען צו א פערדיל, נאר וויפיעל ער האט נישט געקליבען, האט ער נישט געקאנט דערשלאגען זיך צו אזא קאפיטאל וואס ער זאל דערויף קאנען קויפען א פערדיל. פון דעסטוועגען האט ער נישט דורכגעלאזט קיין יריד ער זאל זיך ניט דורכגעהן צווישען די פערדליך, גלאט אזוי א קוק טהון, ווי זאגט מען: א טאפ אין וואגען. דערזעהען איין

2־טער, 3־טער און 4־טער — 2 שעה. אין שול פון גאָלדשטיין־שפּיסלער לערנט מען אין אַלע קלאַסען -- 2 שעה אַ וואָך, אין דער לעצטער קלאַס — נור איין שעה. אין די אָווענד־שולען, וואו יונגע און עלטערע בעריישען זיך פאָר צו האַלטען אַ לעהרער־עקזאַמען, לערנט מען בכלל ניט קיין יודישע זאַכען. כמעט אַלע שולען, וואָס ווערען אונטערשטיצט פון דער געמיינדע, ווילען ניט וויסען און הערען פון יודישער וויסענשאַפט און בילדונג. אין דער שול פון דער געזעלשאַפט „טרוד" (אַרבייט) האַלט דאָס שוין אַזוי ווייט, אַז מעהר ווי 1 שעה אין וואָך לערנט מען בכלל ניט קיין יודישע זאַכען. ביי אַזאַ מין לערנען קען מען ניט פערלאַנגען, אַז די תלמידים זאָלען האָבען אַ פעולה פון זייער לערנען. בעוואוסטע ערציהער האָבען שוין לאַנג איינגעזעהן, אַז אויב מען וויל, — אז דער שילער זאָל עפּיס וויסען, מוז די צאַהל פון די יודישע לערנשטונדען זיין ניט וועניגער ווי 10—12 אין דער וואָך. מען דאַרף ניט מיינען, אַז די רעגירונג וועט ניט צו־לאָזען צו פערגרעסערען דאָס פּראָגראַם פון יודישע זאַכען אין די שולען, דאָס געזעץ שטעהט אונז ניט אַקעגען; אין דער בעסטער בעווייז איז, אַז די בילדונגס־חברה, וועלכע האַט איהרע שולען אין פּעטערבורג, האָט איינגעשטעלט מיט דער ערלויבניש פון דער רע־גירונג אַ ברייטעס פּראָגראַם פאַר יודישע למודים:

	העברעאיש	[illegible]	[illegible]	רעליגיאָן	יודישע היסטאריע	די צאהל פון שעה דער וואך
1 פאָרבערייטונגס־קלאַס	6 שעה אין דער וואך	4	2			12
2	4	4	2			10
1 קלאַס	2	5	2		2	11
2 „	2	5	2	2	2	13
3 „	2	6	2	2	2	14

דאָס פּראָגראַם קען נאָך געענדערט ווערען אין דעם אופן, אז פון די פעסט־געשטעלטע צאָהל פון שטונדען אין דער וואָך, זאָל דער גרעסטער טהייל פערווענדט ווערען אויף די למודים, וואס פאָדערען מעהר צייט צו לערנען, על כל פנים קען דאָס פּראָגראַם פון די פּעטערבורגער־שולען נאָך איהר צאהל פון שטונדען זיין אַ מוסטער פיר די אַדעסער אַבטהיילונג פון דער „בילדונגס־חברה"

(ענדע קומט).

פּאָליטישע איבערזיכט.

די האָפנונג אויף שלום.— די פשרה אין עסטרייך.— די טאַ־ריפען אין דייטשלאַנד.— גט'ן אין איטאַליען.

די השערות, וועלכע מען האָט געמאַכט וועגען דער נסיעה פון דעם האָלענדישען מיניסטער קויפער, האָבען זיך אַרויסגעשטעלט פאַר ריכטיג: ער האָט באמת פאָרגעשלאָגען דער ענגלישער רעגירונג אריינ־צוטרעטען אין פערהאַנדלונגען וועגען שלום. קויפער האט געמאַכט זיין פאָרשלאַג נור אין נאָמען פון דער האָלענדישער רעגירונג און ניט אין נאָמען פון טראַנסוואַל. גאַנץ אייראָפּא האט מיט שמחה אָנ־גענומען די בשורה פון קויפערס פערהאַנדלונגען. מען האָט שוין גע־האַלטען פאַר אַ גוטען סימן דעם פאַקט אַליין, אז ענגלאַנד איז מרוצה געוואָרען אויסצוהערען קויפערן. ענגלאַנדס תשובה ווייס מען נאָך דערווייל ניט אויף געוויס. מען זאָגט, אז ענגלאַנד וועט זיך אָב־זאָגען צו פיהרען פערהאַנדלונגען מיט האָלאַנד וועגען דעם שלום אין אַפריקא. זי וועט אָבער אויסדריקען איהר הסכם צו פיהרען פער־האַנדלונגען מיט די בויערען אַליין. די ענגלישע רעגירונג וויל ניט הערען און וויסען פון דעם טראַנסוואַלער פּרעזידענט קריוגער'ן און האַלט פאַר מעגליך צו רעדען וועגען שלום נור מיט די בויערשע גע־נעראַלען, וועלכע פיהרען די מלחמה און וועלכע האָבען די גאַנצע

אומגליקליך, פערוואָלט דערשלאָגען פערדיל שטעהען אין מיטען יריד אָהן אַ ציימיל, נישט צוגעבינדען אין ערגיץ, האָט זיך כתריאל אָבגעשטעלט. דאָס הארץ האָט איהם געזאָגט, אַז דאָס פערדיל בעדאַרף זיין אָנגעמאַסטען פאַר זיין געלד.

כך הוה. ער האָט זיך לאַנג נישט בעדאַרפט דינגען; כתריאל האָט גענומען דאָס פערדיל און איז מיט אַ פריילִיך הארץ געלאָפען אַהיים. געקומען אַהיים האָט ער אַנגעקלאַפּט אין דער טיר פון דרויסען, איז אַרויס־געגאַנגען כתריליכע אַ דערשראָקענע.

— וואָס איז דאָס? גאָט איז מיט דיר!

— געקויפט, ווי איך בין אַ יוד, געקויפט!

כתריאל און כתריליכע האָבען נישט געוואוסט, וואו מע זאָל אַהינ־טהון דאָס פערדיל. ווי זאָלען זיך ניט שעמען פאַר די שכנים, וואָלטען זיי דאָס אַריינגעפיהרט אין שטוב אַריין. גיך איז בעשאַפען געוואָרען אַביסיל שטרוי און היי, און כתריאל מיט כתריליכען האָבען זיך אַוועקגעשטעלט, זיך געשפּיגעלט אינ'ם פערדיל, זיך גאָר נישט געקאָנט אָנקוקען.

אויך די שכנים זענען זיך צענויפגעקומען אָנקוקען די כשר'ע מציאה וואָס כתריאל האָט געבראַכט צופיהר'ע' פונ'ם יריד; מע האָט געלאַכט פונ'ם פערדיל, געמאַכט חוזק; עס זענען געפלויגען ווערטליך אַלערליי, ווי געוויינטליך. דער האָט געזאָגט אַ חכמה, אַז דאָס פערדיל איז גאָר נישט קיין פערדיל, גאָר אַ „מויל אייזיל"; און דער אַנדערער האָט געזאָגט: וואָסער מויל אייזיל? ס'איז גאָר אַ קאַץ! דער דריטער האָט געזאָגט: ס'איז אַ רוחנית, מע בעדאַרף דאָס היטען פון אַ ווינט, וואָרום אַ רעכטער ווינט קאָן דאָס חלילה אַוועקטראָגען.

— וויפיעל קאָן דאָס אַלט זיין? האָט איינער אַ פרעג געטהון.

— מעהר וויפיעל כתריאל מיט כתריליכען אינאיינעם.

— מתושלח'ס יאָהרען.

— מתושלח!

און פון דעמאָלט אָן איז איהם פערבליבען דער נאָמען מתושלח עד היום הזה.

ו.

דערפאַר איז איהם אָבער געווען ביי כתריאל דעם וואַסערפיהרער אַזוי ווי נאָך קיין מאָל נישט, אפילו גאָר אין די נוטע יאָהרען. ערשטענס איז די אַרבייט עפּיס נור אַ גרעכטער און נענוג. שלעפען אַ פעסיל וואַסער און ביי יעדער שטוב אָבשטעלען זיך — אויך מיר איין אַרבייט! און דער בעל־הבית איז עפּיס גאָר אַ דימענט. אַ מענש זאָל זיך ניט צוריהרען, קיין זויכען נעשריי נישט טהון, האַלטען אַ בייטש פון יוצא וועגען! היינט דאָס עסען, אמת, קיין האָבער קוקט ער נישט אָן; נאָר צו וואָס טויג איהם דער האָבער, אז ער האָט במילא נישט מיט וואָס צו קייען? נישט גלייכער שוין די פּאָמיניצע מיט די ווייכע שטיקליך ברויט וואָס כתריליכע טראָגט איהם אַלע טאָג אַקעגען? און נישט אַזוי די פּאָמיניצע ווי דאָס דערלאַנגען די פּאָמיניצע. מע בעדאַרף זעהען ווי כתריליכע שטעהט בשעת מעשה צענויפגעלייגט די הענט אויפ'ן האַרצען און קלויבט נחת פון מתושלח'ן, ווי ער עסט דאָס קיין עין־הרע ניט. קומט ביינאַכט, בעט מען איהם אוים אין הויז אַביסיל שטרוי און מע געהט אַרויס אַלע מאָל אָדער כתריאל אָדער כתריליכע געוואָהר ווערען, צי מע האָט איהם חלילה ניט אוועק־געלקח'ענט. גאַנץ פריה, אז גאָט אַליין שלאָפט נאָך, איז שוין כתריאל ביים פערדיל, ער שפּאַנט דאָס איין פאַוואָלינקע אין פעסיל, זעצט זיך אויף און פאָהרט צום טייך נאָך וואַסער און זינגט בשעת מעשה מיט אַ משונה מאָדנעם נגון:

אַשְׁרֵי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ —

הנהגה אין זייערע הענד. דעם ערשטען טריט וועלען אבער דארפען מאכען די בויערשע גענעראלען, זיי וועלען דארפען פארלעגען צוערשט די תנאים. עס איז מעגליך, אז ענגלאנד וועט איצט ווייכער זיין. ענגלאנד האט זיך שוין די מלחמה צו שטארק איינגענעסען, חוץ דעם פייערט היינטיגען זומער דער ענגלישער קעניג עדוארד זיין קאראנאציע, און ער וואלט זעהר געוואלט, אז זיין שמחה זאל זיין גאנץ און אז עס זאל צו יענער צייט זיין שלום אין אלע זיינע נאהנטע און ווייטע מדינות.

די בויערשע פיהרער זענען איצט די דריי גענעראלען באטהא, דעוועט און דעלאריי. צוזאמען האבען זיי אין גאנצען 6,000 מאן. געגען זיי שטעהט איין ענגלישער חיל פון 237 טויזענד מאן. פיהרענדיג די פערהאנדלונגען וועגען שלום, וויל אבער ענגלאנד אין דערזעלבער צייט ארויסווייזען, אז צופיעל וועט זי די בויערען ניט נאכגעבען, און פערגרעסערט איצט ווייטער איהר חיל אין טראנסוואל.

אין עסטרייך איז דער פארלאמענט נאך אלץ ניט געעפענט. די מיניסטארען זיצען אבער ניט ליידיג: זיי זענען פערנומען אין דער בודזשעט־קאמיסיאן און סטארען זיך דערווייל צו מאכען א פשרה צווישען די דייטשען און טשעכען. דער שווערסטער פונקט אין דער בודזשעט־קאמיסיאן זענען די פראגען פון בילדונג. דאס איז פאר עסטרייך א גלייך שווערע פראגע, ווי די קולטור אויף אונזערע ציוניסטישע קאנגרעסען. די בילדונג קען ניט זיין פאר אלע עסטרייכישע נאציאנען גלייך און יעדע פון זיי פאדערט פון דער רעגירונג איינענע שולען און איינענע אוניווערזיטעטען. די טשעכען האבען שוין איין טשעכישע אוניווערזיטעט אין פראג. איצט אבער פערלאנגען זיי ניט אנדערש א צווייטע אוניווערזיטעט אין לאנד מעהרען. לאנג איז דאס מיניסטעריום געווען געגען די טשעכישע פאדערונג, איצט אבער האט זי בעשלאסען נאכצוגעבען. נאר צוגלייך, כדי איינצושטילען די דייטשען, זאגט אויך צו די רעגירונג צו גרינדען איין מעהרען אין דייטשע אוניווערזיטעט. דער מיניסטער פון פאלקסבילדונג דר. הארטעל האט אבגעגעבען אין דער קאמיסיאן די דאזיגע ערקלערונג: די רעגירונג שעצט די קולטור ווי פון די דייטשען, אזוי אויך פון די טשעכען, וואס וואהנען אין מעהרען. די רעגירונג נעמט אן דערום פריינדליך ווי דעם פראיעקט פון א דייטשער, אזוי אויך פון א טשעכישער אוניווערזיטעט אין מעהרען. זי קען אבער נאך דערווייל ניט בעשטימען די צייט, ווען די אוניווערזיטעטען וועלען געגרינדעט ווערען, ווייל דערצו זענען נאך נויטהיג פיעל הכנות, וואס פאדערן פיעל צייט.

די פשרה פון דעם מיניסטער וועט מסתמא אנגענומען ווערען פון ביידע זייטען. וועט נאר אבער די רעגירונג געווינען אויף איהר זייט די טשעכען און די דייטשען, איז דערמיט די געזונדע ארבייט פון פארלאמענט אויף א געוויסע צייט געזיכערט.

אין דייטשלאנד ווייס מען נאך אלץ ניט, מיט וואס עס וועט זיך ענדיגען די פראגע וועגען די העכערע טאריפען. וועגען זיי קומען אלץ צו נייע שוויריגקייטען פאר די רעגירונג. פריהער האט די רעגירונג געהאט געגען זיך נור די סאציאלדעמאקראטען און ליבעראלען. איצט פערלירט זי אויך איהרע טרייע פאמעשטשיקעס. די פאמעשטשיקעס פערלאנגען העכערע טאריפען אויף געטריידע ווי די, וועלכע די רעגירונג האט אויסגעשטעלט אין איהר פראיעקט. אבער די רעגירונג האט שוין איצט קלאר און דייטליך ארויסגעזאגט איהר מיינונג, אז זי וועט מעהר ניט נאכגעבען און די טאריפען מעהר ניט העכערן. די רעגירונג וויל געהן אין דעם גילדענעם מיטען, זי וויל זיין אין שלום מיט אלעמען, אבער אז מען וויל האבען צו פיעל פריינד האט מען קיינעם ניט, און די דייטשע רעגירונג, וואס האט שוין דורך די טא־

אז וואויל איז דעם מענשען, הייסט דאס, וואס געהט נישט צו פיס... און אז ער גיסט אן דאס פעסיל מיט וואסער געהט ער שוין צוריקוועגס צו פיס אהן א נגון, טיאפקעט גלייך מיט מתושלח'ן אין דער בלאטע, דרעהט מיט דער בייטש — נו זשע, מתושלח, ריהר זיך, ריהר זיך!

מתושלח שלעפט די פיס פון דער בלאטע, שאקעלט מיט'ן קאפ און האפט אקוק מיט'ן איינציגען איינ'ל אויפ'ן בעל־הבית און טראכט זיך בשעת מעשה: „זינט איך בין א פערד, האט זיך מיר נאך ניט געטראפען דינען ביי אזא משוגה מאדנע בריאה"! און דאס פערדיל איז זיך מישב, טהוט זיך א רוק אויף די אינטערשטע פיס און שטעלט זיך אב אויף א ציקאוועסט אין מיטען דער בלאטע, ווי איינער רעדט: „אנו, לאמיר אינמיסטען זעהען, וואס וועט זיין דערפון?".. דערזעהען אז דאס פערדיל האט זיך פלוצים אנידערגעשטעלט, הויבט אן כתריאל ארומדרעהען זיך ארום פעסיל, בעטראכטען די רעדער, די אקסען, די שטריקליך; און מתושלח, אויסגעדרעהט דעם קאפ צו כתריאל'ען און א מאך מיט די ליפען ווי א שמייכעל געטהון, טראכט ער זיך: „א טפוש אט דער וואסערפיהרער! א הושים, א פראסטע בהמה"!...

ז.

ס'זאל כסדר זיין גוט אויף דער וועלט — דאס איז נישט פארהאן. אויף וויפיעל מתושלה האט זיך געפיהלט גליקליך אויף דער עלטער ביי כתריאל'ען און כתריליכען, אזוי פיעל איז ער אויסגעריסען געווארען, אויסגעשטאנען צרות, יסורים און בזיונות פון זייערע קינדער, פון זייערע שכנים'ס קינדער און פון גלאט קינדער.

פון דער ערשטער מינוט אן, וואס מע האט איהם געבראכט צופיהרען, און קליינווארג האט איהם דערזעהען, האבען זיי בעקומען צו איהם עפיס א מין... נישט קיין שנאה הס ושלום. אדרבה פערקעהרט, זיי האבען איהם דווקא ליעב געהאט; נאר דאס דאזיגע ליעבשאפט איז געווען פאר מתושלח'ן א שחיטה; הלוואי וואלטען זיי איהם בעסער ווינציגער ליעב געהאט און א ביסעלע מעהר רחמנות געהאט...

דאס ערשטע האבען איהם כתריאל'ס קינדער, בארוויסע תלמוד־תורה יונגליך, אויסגעפרובט, אז קיינער האט ניט געזעהען. צי פיהלט ער אזוי ווי א מענש, צי ניין? האבען זיי איהם געפרובט פון דער גרינג מיט א שטעקיל איבער דער פעל — ניין; א קיצעל איבער די פיס — ניין, א שנאל איבער'ן אויער — קוים — קוים. ערשט נאכדעם אז זיי האבען איהם געפרובט מיט א שטרויעלע איבער'ן ווייסען איינ'ל מיט דער בולמע, האבען זיי ערשט דעמאלט דערזעהען, אז ער פיהלט ווי א מענש. מחמת ער האט געגעבען א פינטיל מיט די אויגען און א מאך מיט'ן קאפ, הין און צוריק, ווי איינער רעדט: „ניין, דאס ניט, דאס געפעלט מיר ניט"... ווי באלד אזוי האבען זיי שוין דערטאפט א ריטיל פון א בעזעם און האבען איהם אריינגערוקט טיף אין נאז אריין; האט מתושלח געגעבען א שפרונג און א טאנץ און א פארשקע מיט דער נאז, איז ארויסגעלאפען כתריאל מיט א גוואלד:

— שקצים, עכברושים, וואס פארעט איהר זיך מיט'ן פערד? אין חדר אריין הולטייעס!

און חברה האבען גענומען די פיס אויף די פלייצעם און זענען אוועק אין הדר, דאס הייסט אין דער תלמוד־תורה אריין.

ח.

דארט אין דער תלמוד תורה, איז געווען איינער א ראובע'לע א ספירטאווע יונגיל, א מזיק, זאל גאט שומר ומציל זיין! אויף איהם האט זיין אייגענע מאמע אליין געזאגט, אז „אזעלכע קינדער זאל מען גדיכט

ריפען אַרויסגערופען אַ אָבקיהלונג צווישען זיך און עסטרייך און איטאַליען, וועט דורך זיי אויך פערלירען דעם צוטרוי און צוטונד אין פאָלק.

די קריסטליכע אמונות זענען שטענדיג געווען געגען גט׳ן זיך, אַ גט צווישען מאַן און ווייב ווערט נאך אויך איצט זעהר זעלטען צו־געלאָזען ביי די קאַטוילּיקען און ביי די פּראַוואָסלאַוונע. אין ענגלאַנד, דייטשלאַנד און פראַנקרייך זענען גט׳ען שוין לאַנג ערלויבט. איצט איז די פראַגע וועגען גט׳ן פאַרגעלעגט געוואָרען אין דעם איטאַליענישען פּאַרלאַמענט. די איטאַליענער זענען אַלע קאַטוילּיקען, אין ראָם וואָהנט דער פּאַבסט, דער ראש פון אַלע קאַטוילּיקען אין דער גאַנ־צער וועלט, דערום איז עס קיין חדוש ניט, אז די פראַגע האט אַרויס־גערופען צווישען די גלחים אין איטאַליען אַ גרויסע בעוועגונג. מאַסען פּראָטעסטען געגען גט׳ן קומען אָן צום פּאַרלאַמענט פון די איטאַ־ליענישע גלחים, נאָר די אַלע פּראָטעסטען פון די גלחים און די אונ־צופרידענהייט פון דעם פּאַבסט אַליין וועלען ניט קענען העלפען. די גזועצען אויף דער ערד שטעהען העכער פאר די גזועצען פון „הימעל״.

י. ל.

די יודישע וועלט.

געזעצען און משפטים.

= יודען, וועלכע האָבען נישט דאס רעכט צו וואָהנען אין קיעוו, ווע־רען ווייטער ארויסגעשיקט פון דאָרט מיט׳ן עטאַפּ. דער בעפעהל פון סענאַט, וואָס האָט ניט לאַנג ערקלערט, אז מען טאָר נישט אַרעסטירען אַ יוד, וועלכער האָט נישט דאס רעכט צו וואָהנען אין אַ געוויסען אָרט, ווערט ווייעדער נישט גענומען אין אַכט. ווי מען איז מודיע דעם „וואָסחאָד״, האָט מען זיך ווייטער געקלאַגט דעריבער דעם סענאַט.

= דער „פראַנקפורטער צייטונג״ איז מען מודיע אויס רומעניען, אז דער מיניסטער א ו ו ר ע ל י א נ ו האָט צוריקגענומען זיין פּראָיעקט וועגען פּאָליציי אויפזיכט, כדי צו מאַכען אין איהם ענדערונגען, ווייל דער פּראָיעקט ענטהאַלט אַזאלכע שטרענגע פונקטען געגען די „אויסלענדער״ אַז אפילו אין רומעניען האַלט מען זיי פאר צו שאַרף. מען רעכענט זיך צו בענוגענען דערמיט, וואָס מען וועט פאָרדערען ביי די אויסלענדער יעדעס מאָל אַ בעזונדערע ערלויבניש צו וואָהנען אין אַ דאָרף און אַז האַנדלען מיט בראָנפען אין די דערפער וועלען מעגען נור געבוירענע רומענער.

= אין קאַסטינדעל (בולגאַריען) איז דעם 15־טען יאַנואַר געווען דער משפט אויף די פּאַגראַמשציקעס, וועלכע זענען אנגעפאַלען אויף יודען. פון 23 בעשולדיגטע זענען 30 אַרויס ריין, 2 זענען אָבגע׳משפט געוואָרען אויף 3 יאהר און 4 חדשים טיורמע און איינער — אויף 7 טעג אַרעסט.

יודישע געמיינדען.

= אין העלזינגפּארס (פינלאַנד) וואָהנען 496 יודען: 78 מענער, 92 פרויען און 328 קינדער. דער גרעסטער טהייל פון די דאַרטיגע יודען פערנעהמט זיך מיט שניידעריי און קליידערהאַנדעל. עס זענען אויך דאָ צווישען זיי 11 פרוכטענהענדלער, 4 קצבים, 3 קירזשנער א. ז. וו.

= דעם 7־טען יאנואר זענען געווען אין אָ ד ע ס די לעצטע טאָרגעס פון דער קאָראָבקע אויף די קומענדיגע 4 יאהר. מען האָט פאַרגעשלאָגען אַ פּרייז מיט 16,000 רובעל מעהר, וויפיעל עס צאָהלט דער איצטיגער בעל־טאַקסע פעלדמאַן און גענומען האָט די קאָראָבקע ל. י. צימבאַליסט, פאר 287,850 רובעל.

געשעפטען און מלאכות.

= אין מאַי 1901 האָט אָנגעהויבען צו ווירקען אין ווארשא די דריטע לייה־און שפּאָרקאַסע פאר בעלי מלאכות און קליינע הענדלער. יעדער פּאַי בע־טרעפט 50 רובעל און קאָן ווערען איינגעצאָהלט ביסליכווייז. הלואות ווערען געגעבען ביז 300 רובעל. איינער פון די הויפּט־טהוער אין דער חברה איז דער בעקאַנטער אַדוואָקאַט קירשראַט־פּראַווניצקי.

= אין דער „יוזני אבאזרעניע״ בעשרייבט ה׳ אַרזענעצקי דעם הייני־גען צושטאַנד פון די יודישע קאָלאָניעס אין כערסאָנער גובערניע. מיר נעהמען אַרויס פון זיין בעשרייבונג איינִיגע זאַכען:

אין די 21 יודישע קאָלאָניעס פון כערסאָנער גובערניע לעבען 18,804 נפשות, מענער זענען דאָ מעהר ווי פרויען, אזוי אַז אויף 1000 מענער קומען אויס נור 953 פרויען, די גאַנצע בעפעלקערונג בעשטעהט פון 3,194 פאַמיליעס, אזוי אַז אויף יעדע פאַמיליע קומט אויס 6 נפשות.

זייען און שיטער אויפגעהן״ זיין עובדא איז געוועזען איינעסען זיך איטליכען בעזונדער אין די ביינער אַריין, וואו אַ בוידעם, וואו אַ קעלער — איז ער געווען אויסען. טרייבען היהנער, גענז אָדער קאַטשקעס, שרעקען ציגען, מוטשען קעץ, שלאָגען הינט, פון חזירים שמועסט מען ניט — דאָס איז ביי איהם געווען דאָס חיות! די קלעפּ פון דער מאַמע, די שמיץ פון׳ם תלמוד תורה מלמד און די פעטש פון ווילד פרעמדע זענען געווען אַרויסגעוואָרפען, און די קללות, וואָס מע האָט אין איהם אַריינגעלייגט — ווי איין אַרבעס אין וואַנט אַריין. אַט, דאַכט זיך, האט מען איהם געפּאַטשט, אַט, דאַכט זיך, האָט ער געוויינט מיט טרעהרען, זיך נור אָבגעקערעוועט אָן אַ זייט — אַהא! ראוב׳על האט שוין אַרויס געשטעלט אַ צונג, געמאַכט אַ וויינשעלי פון דער אינטערשטער ליפּ, אָדער אַ פּאַחיר פון די באַקען. און צוויי באַקען האָט ער געהאַט ווי די פּאַמ־פּעשקעס. געווען תמיד געזונד און שטענדיג פריילין, דאָס וואָס די מאַמע איז אַ וויסטע אַלמנה און מוטשעט זיך ווי אוי׳ף טוידט און צאָהלט פאר איהם אַ קערביל אַ זמן שכר למוד — דאָס איז ניט זיין עסק.

אַז ראובעלע איז געוואָהרע געוואָ׳ען פון כתריאל׳ס קינדער, אַז זייער טאַטע האט געבראַכט צופיהרען פונ׳ם יריד אַ פערדיל און סע הייסט מתושלח, איז ער אויפגעשפּרונגען אויף אַ ביינקיל, אַ וויש געטהון דאָס נעזיל מיט ביידע הענט הין און צוריק און אויסגערופען בקול רם:

— קינדער, מיר האָבען שוין אַ שמיטשיק!

צו בעמערקען, אַז ראובעלע האט פון קינדוויז אָן ליעב געהאַט כלי־זמר. אויסגעגאַנגען נאָך אַ פידעל. טאַקי ממש עס האָט זיך איהם געעקט דאָס היות, אַז ער האט דערהערט שפּיעלען; און דערצו האט ער געהאַט אַ שען קולכיל, געקענט אַלע נגונים אויף אויסווייניג. ער האָט גאָר אַנדערש ניט גערעכענט, אם ירצה השם אַז ער וועט אויסוואַכסען אַ גרויסער, וועט ער זיך קויפען אַ פידעל און וועט שפּיעלען טאָג ווי נאַכט אויפ׳ן פיעדעל. דערוויל האָט ער זיך געמאַכט פון אַ שטיק האָלץ אַ קליין פידעלי, מיט פּאָדעם אויפ׳ן אָרט פון סטרינעס, דערביי געכאַפּט נוטע קלעפּ פון דער מאַמען.

— אַ כלי־זמר וועט פון דיר אויסוואַכסען? ניט דערלעבען זאָל איך דאָס!

פאַרנאַכט, אז חיים חנה דער תלמוד תורה מלמד האָט צעלאָזט די תלמידים, זענען זיי אַלע געגאַנגען מקבל פנים זיין כתריאל דעם וואַסער־פיהרער׳ס פערדיל. דער ערשטער האט אַרויסגעזאָגט זיין מיינונג ראובעלע, אַז דאָס פערדיל איז איין אויסגעצייכענט פערדיל, עס וועט נעבען סטרונעס פונ׳ם ווײדיל וויפיעל מע וועט בעדאַרפען. אַ סימן אַט וועלען מיר באַלד אַ פּרוב טהון!

און ראובעלע האָט זיך פערנגבה׳ט צו מתושלח׳ן פון אונטען און האָט אָנגעהויבען שלעפען ביי איהם האָר פונ׳ם ווײדיל. כל זמן ראובעלע האָט געשלעפט די האָר איינצינווייז, איז מתושלח געשטאַנען רוהיג, ווי איינער רעדט: „אַ האָר פונ׳ם ווײדיל? וואָס קען דאָס מיר שאַדען? טאַ, אויך די איינענע מעשה, וועט זיין ווינציגער מיט אַ האָר!״... נאָר אַז ראובעלע האָט זיך צונעכאַפּט צום ווײדיל, אָנגעהויבען רייסען מיט אַ מאָל אַ גאַנצען זשמיט, האָט דאָס שוין מתושלח׳ן גוט פערדראָסען, ווי איינער רעדט: „לאָז אַריין אַ חזיר אין שטוב קריכט ער אויפ׳ן טיש״..... און נישט לאַנג געטראַכט האָט ער דערלאַנגט ראובעלע׳ן מיט דער אינטערשטע פוס גלייך אין די צייהן אַריין און האָט איהם צעהאַקט די ליפּ אויף צווייען.

— אַ מצוה, אַ דונער איז מיר! זעהר רעכט, אַ שלאַק איז מיר! קריך נישט, וויסט איז מיר!

לויט בעשעפטיגונגען צוטהיילען זיך די קאָלאָניסטען אַזוי: מיט ערד־ארבייט אַליין פערנעהמען זיך 73 פּראָצענט, מיט ערדארבייט און האַנדעל אָדער מלאכה צוזאַמען פערנעהמען זיך 19 פּראָצענט, די איבעריגע 8 פּראָצענט זענען עוסק אין מלאכה, האַנדעל־דיענסט און פרייע בעשעפטיגונגען (דאקטוירים, לעה־רער וכדומה).

ערד קומט אויס אויף יעדען נפש סיי מענער, סיי פרויען צו 2,2 דעסיאטין אָדער דורכשניטליך צו 12 דעסיאטין אויף איין פאַמיליע; דורך אַרענדע איז פערגרעסערט געוואָרען די צאהל ביז 16 דעסיאטין אויף אַ פאַמיליע. 59 פּראָצענט פון דער ערד ווערט פערזייעט, $4\frac{1}{2}$ פּראָצענט איז פערנומען מיט היי און $36\frac{1}{2}$ % איז אויף פּאַשע. אַ שטיק ערד פון 16 דעסיאטין ווען עס ווערט אַפילו פעראקערט דערפון $\frac{2}{3}$, איז צו ווענינ פאר אַ פאַמיליע. ביי אַ געוועהנ־ליכען נערעטעניש פון $37\frac{1}{2}$ פוד פון אַ דעסיאטין, קאן מען פון 11 דעסיאטין אַראָבנעהמען $412\frac{1}{2}$ פוד און פערקויפענדיג זיי צום פרייז פון 70 קאפּ׳ פאר אַ פוד, בעקומט מען 288,75 רובעל, בעת אַ פאַמיליע פון 6 נפשות דאַרף האָבען צום לעבען נישט ווענינער ווי 300 רובעל. אויסערדעם מוז מען גע־דענקען, אַז דורך דעם וואָס די ערד איז נישט גלייך איינגעטהיילט צווישען די פאַמיליעס קומט אויס אַז אַ העלפט פון זיי פערמאָגען נישט די דורכשניט צאהל דעסיאטין ערד, און אַז עס מאַכען זיך אָפטמאָל שלעכטע גערעטענישען איין יאָהר נאָכ׳ן אַנדערען.

שרייבען און לייענען רוסיש קענען 41 פּראָצענט. צורעכנענדיג צו די געלערנטע אייך די, וועלכע קענען שרייבען און לייענען יודיש, קומט אויס אַז נישט געלערנטע זענען נור 24 %, וועלכע בעשטעהען כמעט אין גאַנצען פון פרויען. נאכהער געהט ה׳ ארזענצקי איבער צו דער בעשרייבונג פון אינעווענינגס־טען לעבען פון די יודישע קאָלאָניסטען:

אַ יודישע קאָלאָניע קאָן מען ערשטענס דערקענען דורך דעם, דאָס אין איהר מוזען זיין אייניגע הייזער מיט אַבגעריסענע דעכער, וועלכע בעווייזען ניט נור די אַבגעלאָזענקייט פון די בעלי בתים נאָר דיענען אָפטמאל אויך צום בעווייז, אַז יודען קענען נישט זיין קיין גוטע ערדארבייטער. דערפאַר ווען אַ יודישען קאָלאָניסט איז געדוים אין קעשינע, בויעט ער זיך אויס אַ געמויערט הויז מיט אַ בלעכענעם דאך און אַמאָל גאָר אַ 2 שטאָקיג הויז.

נאָך זייערע מלבושים זעהען די קאלאָניסטען אויס ווי שטאָדטלייט, זיי האָבען זיך ליעב צו פוצען, און אין אַ יום־טוב אין אַ רייכער קאלאָניע בעגעגענט מען אמאָל מענשען אין צילינדער, שווארצע רעק און האַנדשוהען. מען האט מיר דערצעהלט אַז יעדע כלה מוז האָבען צו דער אויסשטייער אַ סאמעטענע ראָ־טאָנדע. דאָס דאָרפישע לעבען לעגט אַרויף זיין שטעמפעל אויף די קאלאָניסטען וועלכע האָבען אַ געזונטען שטאַרקען אויסזעהען, איין אָבגעברענט פּנים און גראָבע הענד.

*

בילדונג.

— אין קוטאיסער און טיפליסער גוב׳ וואָהנען פיעל יודען, וועלכע רע־דען גרוזיניש און זענען בעקאַנט אונטער׳ן נאָמען „בערגיודען״. די לעצטע צייט האָבען אויך זיי בעקומען לוסט צו בילדען זיך, און זיי האָבען דערלאַנגט אַ ביטע צו דער חברה צו פערברייטען בילדונג צווישען יודען, אַז זי זאָל גרינדען פאַר זיי אַ שולע אין קוטאַיס. דער שולאינספעקטאָר אין קוטאַיסער גובערניע האָט זיך אויך פעראינטערעסירט מיט דער בילדונג פון די גרוזינער יודען און איינ־געריכטעט נעבען סאַנטרעדי אין אַ יודישען דאָרף אַ שולע פאַר 100 קינ־דער. לערנען רוסיש און אַנדערע למודים קומען אַהין די לעהרער פון די אַרו־מיגע־דערפער, און העברעאיש לערענט דער רב פון דאָרף. די שולע האָט אָבער זעהר ווענינ מיטלען, און דער אינספעקטאָר האָט זיך דערום געווענדט מיט אַ ביטע וועגען שטיצע צו דער אָדעסער אַבטהיילונג פון דער „חברה צו פערברייטען בילדונג צווישען יודען״.

— אין לאָנדאָן איז אין 1791־סטען יאָהר געגרינדעט געוואָרען אַ קלייגע שולע פאַר יודישע קינדער, וועלכע האָבען בעקומען אין דער שולע אויך קליי־דונג, וועש און שיכוואַרג. אין 1817־טען יאָהר האָט זיך פערגרעסערט די צאָהל פון די שולער. אין 1855־סטען יאָהר האָט מען אויסגעבויט פאַר די שולע אַ נייעס הויז, אין וועלכען עס האָבען געלערנט 600 יונגליך און 300 מיידליך. אין 1865 האָט מען צוגעבויט נאָך 15 קלאַסען. אין 1883 האָט מען מיט הילף פון דער פאַמיליע ראָטשילד איבערגעבויט און פערגרעסערט די שולע. מיט איי־ניגע יאָהר שפּעטער האָט מען צוגעשטעלט אַ נייעם פליגעל פון די נדבות, וועל־כע זענען געזאַמעלט געוואָרען צווישען אָרימע יודען.

איצט פערנעהמט די דאָזיגע שולע 81 אַר ערד מיט אייניגע הייזער, וועלכע ענטהאַלטען 44 קלאַסען פאַר יונגליך (2500 שילער) און 27 קלאַסען פאַר מיידליך (1500 שילערינס).

דער לעהרער־פערסאָנאַל בעשטעהט פון אַ דירעקטאָר, וועלכער איז שוין 49 יאָהר אין דיענסט, 68 לעהרער, אַ דירעקטאָרין און 47 לעהרערינס.

די שולע איז שען איינגעריכטעט אין אַלע אופנים, סיי בנוגע אין גע־זונד פון די קינדער, סיי בנוגע אין לערנען.

די רעגירונג גיט דער דאָזיגער יודישער שולע אַ גרויסע יעהרליכע שטיצע.

אזוי האט נעזאגט די מאמע זיינע. יענטע די לעפּטשיכע, נעלייגט איהם קאַלט וואסער צו דער צעהאקטער ליפ, נעוויינט, נעבראָכען די הענט, נעלאָפען צו חיענע די רופא׳טע, איינגעלייגט די וועלט.

ט.

ראובעלע איז נעוועזען ברוך השם אזא קינד, וואָס אַלסדינג האָט זיך אויף איהם פערהיילט ניך „ווי אויף א הונט״. איידער מע האָט זיך אַרומ־נעקוקט איז שוין די ליפ ביי איהם ווידער צענויפנעוואַכסען נעווארען, נלייך ווי גאָר נישט נעוועזען, און ער האָט צונעטראַכט נאָ־ אַ נייע זאַך: מע בעדאַרף זיך א מאל דורכפאָהרען רייטענדיג אויף מתושלח׳ן און דוקא אַלע תלמוד תורה יונגליך מיט א מאל, נאָר ווען און ווי אזוי מאַכט מען דאָס אָב, אז קיינער זאָל ניט וויסען? איז ראובעלע נעפאַלען אויף א שכל, אַז דאָס איז גוט נור שבת בייטאָג בשעת דער עולם עסט אָב און לייגט זיך שלאָפען, דעמאָלט האטש נעם און טראָג ארויס נאנץ כתריליווקע מיט האָק און פּאַק. האָט זיך אפילו איינער א תלמוד תורה יונגיל נעשטעלט אקעגען: ווי אזוי פאָהרט דאָס א יוד אים שבת?״ האָט איהם ראובעלע דערויף נעענטפערט — בהמה! דאָס הייסט דען נעפאָהרען? דאָס ווערט אָנגערופען נעשפּיעלט זיך...

ס׳איז נעקומען שבת בייטאָג, דער עולם חאט אָבנעגעסען, נעלייגט זיך שלאָפען, און כתריאל מיט כתריליכען בתוכם, האָבען זיך חברה פּאַוואָלי אַריינגעגנב׳הט צום וואסערפיהרער אין הויז אריין, און ראובעלע האָט נענומען אויספּוצען מתושלח׳ן ווי ווייט מעגליך. קודם כל האָט ער איהם פערפלאַכטען די גריווע, געמאַכט עטליכע צעפליך, בעפוצט מיט שטרויעליך; נאָכדעם האָט ער איהם אנגעטהון אויפ׳ן קאָפּ א ווייסען פּאַפּירענעם ספּאָדיק, צונעבונדען אויפ׳ן האַלז מיט בענדליך, און אָחרי כלות הַכל האָט ער איהם אָנגעהאַנגען פון אונטען איין אַלטען בעזעם, בכדי „דער ווידיל זאָל אויסקומען שענער און לייננער״, און חברה האָבען אָנגעהויבען זעצען זיך, קריכען אויף מתושלח׳ן איינס איבער׳ן אנדערען; ווער עס האָט פערחאַפּט איין אָרט פריהער, דער איז געזעסען אויפ׳ן פערד, און די איבעריגע וועלען זיך שוין זעצען נאָכדעם, נאָר דערווייל זענען זיי נאָכ־נענאַנגען פון אונטען, געהאָלפען אונטערשרייען מתושלח׳ן, ער זאָל נעהן א ביסיל גיכער און געזונגען:

„כָּכָה יֵעָשֶׂה לַסּוּס אֲשֶׁר ראובעלע חָפֵץ בִּיקָרוֹ!״

מתושלח האָט אָבער קיין חשק ניט געהאט לויפען און איז זיך נענאַננען טריט ביי טריט, וואָרום ערשטענס וואס האָט ער קיין צייט ניט? וְהַשֵּׁנִית, איז דאָך עפּיס היינט אַ טאָג פון רוהען! ראובעלע האָט אָבער ניט אויפגעהערט צו טרייבען דאָס פערדיל, נאַקען, וויאָקען און טיוקען און שרייען מיט אלע כחות אויף דער איבעריגער חברה:

— אַ רוח אין אַייער ט... ט... אריין, וואָס שווייגט איהר?!

און מתושלח איז זיך אַלץ נעגאַנגען טריט ביי טריט, זיך געטראַכט בשעת מעשה: „קונדייסים שפּיעלען זיך, טאַ, לאָזען זיי זיך שפּיעלען״...

נאָר אַז חברה האָבען איהם שטארק אָנגעהויבען דערקוטשען, אונטערטרייבען און מאַכען מיט די הענט, האָט מתושלח אָנגעהויבען נעהן גיכער, און אז ער האָט אָנגעהויבען צו נעהן גיכער, האָט איהם אונטען דער בעזעם אָנגעהויבען שלאָגען אין די פיס אריין, האָט ער אָנגעהויבען לויפען נאָך גיכער, האָט איהם דער בעזעם אָנגעהויבען צו שלאָגען נאָך שטאַרקער, האָט ער אָנגעהויבען שפּרינגען, האָבען חברה געקוועלט, און

פון דער שולע זענען ארויס פיעל וויכטיגע מענשען, ראבינער, שריפט־שטעלער, דירעקטארען און אויך דער לעהרער־פערסאנאל פון דער שולע.

*

סטאטיסטיק.

— אין די פעראייניגטע שטאאטען פון אמעריקא וואהנען איצט 1,056,135 יודען, ניו־יורק איז איצט די גרעסטע יודישע געמיינדע פון דער וועלט, זי האט 400 יודען. עס זענען אינטערעסאנט די צאהלען וועגען קראנקהייטען צווישען די יודען אין אמעריקא. אין די ערטער, וועלכע זענען שטארק בעזעצט, שטארבען פון שווינדזוכט אירלענדער 19,44%, דייטשען — 14,02%, ענגלענדער — 13,04% און יודען נור 5,76%, וועניגער זענען פערברייטעט צווישען יודען — קראנקהייטען פון שכרות און סיפיליס. דאגעגען קומען ביי יודען מעהר פאר נערוועז קראנקהייטען, אויגען קראנקהייטען א. ז. וו. בכלל לעבען די יודען אין אמעריקא לענגער ווי נישט־יודען.

*

ליטעראַרישע נייעס.

— אין בערלין האט זיך געגרינדעט א „יודישער פערלאג", וועלכער האט זיך געשטעלט צום צוועק ארויסצוגעבען ביכער, קונסטווערקער און נאטען אין נאציאנאלען גייסט. אין לויף פון 1902 וויל ער ארויסגעבען אזעלכע ביכער פאר 30 מארק, און אננעהמען אויף זיי אבאנעמענט. די אבאנענטען וועלען זיי קענען בעקומען צום פרייז פון 20 מארק. צו דעמזעלבען פרייז אין 2 עקזעמפלארען וועלען זיי אויך קענען בעקומען ציוניסטישע פעראיינען. דער קאמיטעט פון פערלאג בעשטעהט פון ברטהאלד פייוועל, ע. ליליען, מארטין בובער און דר. א. נאססיג.

— אין בוקארעשט האט אנגעהויבען צו ערשיינען א נייע ציוניסטישע בלאט אין זשארגאן אונטער דעם נאמען „דגל מחנה יהודה".

אלגעמיינע וועלט נייעס.

— אויף דער אסיפה פון דער ווארשויער היגיענישער געזעלשאפט האט דר. חעלמאווסקי מודיע געווען, אז זייט עס איז אין פוילען איינגעפיהרט געווארען די מאנאפאל אויף בראנפען און די פויערים איז א ביסיל שווערער געווארען צו בעקומען בראנפען, האט זיך פערגרעסערט דאס רויכערען פון טאבאק, און אלע פויערים פון גרויס ביז קליין האבען גענומען רויכערען. דאס שלעכטס, וואס דערפון קומט ארויס, ווארפט זיך אזוי שטארק אין די אויגען, אז איניגע דארפגעמיינדען האבען געהאלטען פאר נויטהיג ארויסצוטרעטען דאגעגען און ארויפצולעגען א שטראף אויף קינדער וועלכע רויכערן. דר. טחורזניצקי האט געראטהען, אז מען זאל מאכען חברות צו קעמפען געגען רויכערען ווי געגען שכורען. דר. פאליאק האט פארגעלעגט, אז מען זאל פערוועהרען רויכערען אין עפענטליכע ערטער, אויף אייזענבאהנען וכדומה, און אויך פערוועהרען, צו פערקויפען קינדער טאבאק. די געזעלשאפט האט בעשלאסען פריהער אויסצופארשען, ווי עס שטעהט די דאזיגע פראגע אין אויסלאנד, און וואס מען טהוט דארט געגען רויכערן און נאכהער אנצווענדען מיטלען געגען רויכערען אנפאנגס אין ווארשוי און נאכהער אין דער פראווינץ.

= דער פיראגאווער סיעזד פון דאקטורים, וועלכער איז געווען אין מאסקווא האט בעשלאסען צו סטארען זיך נאך אמאל ביי דער רוסישער רעגירונג, זי זאל מבטל זיין די שטראף פון שלאגען מיט ריטער. די ערשטע ביטע, מיט וועלכער דער סיעזד האט זיך געווענדעט צו דער רעגירונג, איז נישט אנגענומען געווארען.

= די פייער־פערזיכערונגסגעזעלשאפטען האבען געהעכערט די צאהלונגען אויף פערזיכערונגען פון סחורות מיט 20, 40 און 70 פראצענט, מעהר ווי פריהער.

ס'איז דא א וועלט . . .

ס'איז דא א וועלט פון שענקייט,
מיר זענען ווייט פון איהר,
מיר האבען פון גן־עדן
זיך צוגעמאכט די טהיר.

עס איז פון אלטען לעבען
ביי אונז ניטא קיין שפור,
מיר האבען זיך דערווייטערט
פון גאט, פון דער נאטור . . .

דער שטויב פון אלטע ספרים
האט אונזער גייסט געטוידט
און מיט דער ערד אונז גרויזאם
צוריסען און צושיידט.

און אונז געמאכט צו שאטענס,
וואס יאגט און טרייבט דער ווינד, —
מיר זענען קראנק און ארים,
און גרויס איז אונזער זינד . . .

ראובעלע האט זיך אונטערגעהעצקעט און געשריגען: האפ—האפ—האפ! אזוי לאנג געהאפקעט ביז זיי האבען אנגעהויבען פאלען איינציגווייז ווי די האלעשקעס, און אז מתושלח האט זיי אלעמען אראבגעווארפען און דערפיהלט אז ער איז פריי, האט ער ערשט דעמאלט אנגעהויבען לויפען משוגענערווייז און איז געשמיידיג געלאפען, און געלאפען, ביז אויף יענער זייט מיהלען, העט—העט אונטער'ן שטאדט ארויס.

דערזעהען לויפען א משונה מאדנע פערדיל מיט א פאפירענעם ספאדיק, האבען די שקצים די פאסטיכער געמאכט א העץ אויף איהם, אנגעהויבען איהם נאכלויפען, ווארפען מיט שטעקענס, און האבען אנגערייצט אויף איהם די הינט. יענע, די כלבים הייסט דאס, האבען זיך דוקא ניט געלאזט לאנג בעטען און האבען גענומען יאגען זיך נאך איהם, בייסען און רייסען; עטליכע האבען איהם אנגענומען אונטען ביי די ליטקעס; עטליכע האבען איהם אנגעחאפט פון פארינט ביים נארגעל. מתושלח האט אוש אנגעהויבען חראפען, אזוי לאנג אזוי ברייט ביז זיי זענען איהם דערגאנגען דעם עק.

אויף מארגען האבען שוין חברה נעהאט זייער עהרליך אויסקומעניש. אחוץ דעם וואס זיי האבען זיך צעשלאגען די נעז און צעביילט די שטערענס פונ'ם פאלען, האבען זיי נעהאפט פעטש אין דער היים און שמיטץ פון חיים חנה דעם מלמד. און מעהר פון אלעמען האט געלייזט געוויינטליך ראובעלע, מחמת אלע איבעריגע יונגליך, אז מע האט זיי געשמיסען האבען זיי חאטש געוויינט, און ראובעלע האט, פערקעהרט, גאר געלאכט; האט מען דאך איהם נאך מעהר נעקאטעוועט; נאר וואס מעהר מע האט איהם געשלאגען, האט ער מעהר געלאכט, און וואס מעהר ער האט געלאכט, האט מען מעהר געשלאגען, — אזוי לאנג ביז חיים חנה דער מלמד האט זיך אליין אויך צעלאכט, און אויף איהם קוקענדיג אלע תלמידים. ס'איז געווארען אזא געלעכטער, אז אלע שכנים זענען זיך צענויפגעקומען און גלאט מענשען, יודען און ווייבער, יונגליך און מיידליך פון דער גאס: „וואס איז? וואס איז דער געלענדער? וואס לאכט מען וואס?" האט זיי קיינער נישט געקאנט ענטפערען קיין ווארט, מחמת מע האט זייער שטארק געלאכט. האבען יענע, די פרישע מענשען, זיך אויך אננענומען פונ'ם געלעכטער און האבען אויך אנגעהויבען צו לאכען; האבען יענע, די ערשטע, אנגעהויבען לאכען נאך שטארקער, און יענע, די פרישע, אויף זיי קוקענדיג, נאך שטארקער, — הכלל מע האט זיך פשוט געקאטשעט אויף די בייכער, געהאלטען זיך ביי די זייטען לאכענדיג.

נאר צוויי מענשען האבען נישט געלאכט. דאס זענען געווען: כתריאל דער וואסערפיהרער און זיין ווייב כתריליכע. א קינד חלילה אז עס געהט אוועק פון א שטוב, ווייס איך ניט, אויב מע בעדארף אזוי פיעל וויינען, וויפיעל כתריאל מיט כתריליכען האבען געוויינט אויף זייער גרויסען שארען אויף זייער ארעם פערדיל נעבאך, אויף מתושלח'ן.

(פארטזעטצונג קומט).

נָאר שוּלְדִיג נִיט אִין גַאנְצֶען
אִיז אוּנְזֶער פָאלְק, אוֹי גָאט,
דֶער לַאנְגֶער שְׁוֶוערֶער גָלוּת,
פֶערְפָאלְגוּנְגֶען אוּן שְׁפָאט —

זֵיי הָאבֶּען אוּנְז דֶערְשְׁלָאגֶען
פוּן אוּנְז אַ תֵּל גֶעמַאכְט,
עֶס הָאט פוּן אוּנְז דָאס לֶעבֶּען
פֶערְשְׁטֶעלְט אַ טִיעפֶע נַאכְט . . .

אוֹי גָאט, מִיט תֹּהוּ פוּן לֶעבֶּען
בֶּעפַייכְט דֶעם אַלְטֶען בּוֹים,
אוֹי הֵייל אוּנְז דִי נְשָׁמָה,
אוּן קֶעהְר אוּנְז אוּם אַהֵיים ! . .

דָארְט עֶפֶענְט דִי נַאטוּר אוּנְז
אִיהְר רֵייכְקֵייט אָהְן אַ שִׁיעוּר,
דָארְט פִיהְלְט דֶער גֵייסְט דִי שֶׁענְקֵייט,
דָארְט אִיז עֶר נָאהְנְט צוּ דִיר ! . .

ל. יפה.

יוּדִישֶׁע גֶעשְׁטַאלְטֶען אִין דֶער וֶועלְט-לִיטֶערַאטוּר.

שֵׁיילָאק.

(ענדע).

וואָס פאַר אַ מענש איז אַנטאָניאָ?

דערפון קענען מיר זיך לייכט מאַכען אַ בעגריף, זעהענדיג זיין גוטהאַרציגע האַנדלונג אַנטקעגען באַסאַניען. כדי אַרויסצוהעלפען דעם פריינד פון זיין פערלעגענהייט, ענטשליעסט ער זיך, זיך אַריינצוגעבען אין די הענד פון זיין ערגסטען פיינד און אונטערצושרייבען אַזאַ שרעקליכען וועקסעל. אויסערדעם הערען מיר ווי אַלע זיינע בעקאַנטע און זיינע פריינד רעדען פון איהם מיט דעם גרעסטען כבוד און ליעבע, ווי פון אַ מאַן, וואָס איז העכסט פריינדליך, גוטהערציג, און פרייגיביג אַנטקעגען יעדען מענשען. באַסאַניאָ כאַראַקטעריזירט איהם מיט די ווערטער:

(ער איז) דער טייערסטער פריינד, דער גוטהערציגסטער מענש,
וואָס זיין איידעלע זעלע ווערט ניט מיד
צו טהון טובות, און אין וועלכען עס גלענצט
דער מוט פון די אַלטע רעמער מעהר, ווי
אין יעדער אַנדערן מענשען אין איטאַליען.

אַבער דער דאָזיגער איידעלער, גוטהערציגער מענש, וואָס שטעלט פון זיך פאַר אַ מוסטער פון קריסטליכער ליעבע, ערשיינט פאַר אונזערע אויגען אין אַ גאַנץ אַנדער געשטאַלט, בעת מיר זעהען זיין שייכות צו אַ יודען. בנוגע צו יודען פיהרט ער זיך אויף דורך גאַנץ אַנדערע כללים, אין דורך גאַנץ אַנדערע בעגריפען פון מוסר. דאַ זעהען מיר שוין אין איהם פלוצלינג גראָבהייט, שנאה און נידריגע מעשים. מיר הערען פון שיילאָקען, אַז ער האָט איהם געשפייט אין פנים, גע־ברוקט מיט די פיס און געזידעלט מיט די ערגסטע ווערטער — מעשים וואָס פאַסען דורכאויס ניט פאַר אַ גוטהערציגען, ליעבעפולען מענשען. אין זיין פערזאָן האָט אונז דער גרויסער שעקספיר געגעבען אַ וואונ־דערבאַרען ביישפיעל, ווי מע קאָן זיין אַ וואוילער מענש, אַ בעל טובה, אַ נדיב און אַ בעל רחמנות און צו גלייכער צייט אויך אַ יודענפיינד, אַ אַנטיסעמיט. „איך בעט אייך" הערען מיר, ווי ער זאָגט צו די, וואָס האָבען זיך געבעטען ביי שיילאָקען זיך אָבצוזאָגען פון דעם וועקסעל, „בעדיינקט זיך, אַז איהר האָט צו טהון מיט אַ יודען — — — איהר וועט גרינגער אויספיהרען די שווערסטע זאַך אין דער וועלט, איידער צו ערווייכען זיין יודישע נשמה". זיין יודישע נשמה! דאָס איז די שפראַך פון אַ געכאַרענעם יודענפיינד, וואָס הונדערטע דורות האָבען איהם איבערגעגעבען בירושה זייערע שרעקליכע בעגריפען פון דעם פרעמדען, געיאָגטען, אונטערדריקטען און אָבגעזונדערטען יודען. ביי איהם איז שיילאָק ניט קיין איינצעלנע פערזאָן, וואָס טראָגט אַליין דאָס אחריות פאַר זיין שלעכטסקייט, נאָר אַ י ו ד, דאָס הייסט אַ מיטגליעד פון אַ גאַנץ קלאַס מענשען, וועלכע זענען פון נאַטור אויס פערדאָרבען, שלעכט און בלוטדורסטיג.

געהען מיר איבער צו דער כאַראַקטעריסטיק פון שיילאָקען.

ווי ווייט שעקספיר'ן איז געראָטען פאַרצושטעלען די עכטע יודישע סמנים אין שיילאָקס כאַראַקטער, דאָס זעהען מיר גלייך ביי אונזער ערשטער בעקאַנטשאַפט מיט איהם, ביי דעם ערשטען וואָרט, וואָס מיר הערען פון זיין מויל. אין דער דריטער סצענע פון דעם ערשטען אַקט הערען מיר אַזאַ מין שמועס צווישען איהם און באַסאַניען:

שיילאָק: דריי טויזענד דוקאַטען — גוט.
באַסאַניאָ: יאָ, הערר, אויף דריי מאָנאַט.
שיילאָק: אויף דריי מאָנאַט — גוט.
באַסאַניאָ: אויף וועלכע אַנטאַניאָ וועט ערב זיין.
שיילאָק: אַנטאָניא אַ ערב — גוט.
באַסאַניאָ: קאָנט איהר מיר העלפען? ווילט איהר מיר אַ טובה טהון? קען איך וויסען אייער תשובה?
שיילאָק: דריי טויזענד דוקאַטען, אויף דריי מאָנאַט און אַנטאָניא אַ ערב
באַסאַניאָ: אייער תשובה דערויף?
שיילאָק: אַנטאָניאָ איז אַ גוטער מאַן.
באַסאַניאָ: האָט איהר אפשר געהערט פון איהם וואָס שלעכטס?
שיילאָק: ניין, ניין, חלילה אַז איך זאָג, אַז אַנטאָניאָ, איז אַ גוטער מאַן, מיין איך דערמיט, פערשטעהט איהר מיך, אַז ער איז אַ נגיד. אַבער זיין עשירות איז ניט ביי איהם אין דער האַנד! ער האָט איין שיף, וואָס געהט קיין טריפּאָליס, איין אַנדערעס שיף זיינ'ס געהט קיין אינדיען. חוץ דעם האָב איך געהערט, אַז ער האָט געשיקט אַ דריטעס שיף קיין מעקסיקאָ און אַ פיערטעס נאָך ענגלאַנד, און אַז זיינע אַנדערע שיפען זענען אויך צושפּרייט אויף דעם ים. אָבער שיפען זענען נור ברעטער, און מאַטראָזען נור מענשען; עס זענען פאַראַן לאַנד-גנבים און ים-גנבים — איך מיין ים-רויבער. חוץ דעם איז דאָ די סכנה פון ווינטען, וועלען און פעלזען. — נאָר דער מאַן איז נאָך אַלעמען אַ נגיד — דריי טויזענד דוקאַטען — איך רעכען, אַז איך קען זיין ערבות אַננעהמען".

אָט דאָס איז דער אמת'ער לשון פון אַ יודישען סוחר. ער חזרט איבער אייערע ווערטער וואָרט פאַר וואָרט, אַזוי ווי ער וואָלט וועלען פערזוכען, וואָס פאַר אַ טעם זיי וועלען האָבען, אַז ער וועט זיי הערען פון זיין אייגענעם מויל מיט זיין אייגענעם נגון. און יעדעס מאָל בעקרעפטיגט ער זיי מיט דעם וואָרט „גוט" — אַ סימן אַז ער האָט ניט געפונען אין אייער פאָרשלאָג קיין שום חסרון. נאָר אויב אייך דאַכט, אַז איהר זענט שוין פאַרטיג מיט איהם און איהר וועט ענדליך הערען פון איהם אַ קלאָרע תשובה אויף אייער פראַגע— האָט איהר אַ גרויסען טעות. ער געפינט פאַר נויטהיג נאָך אַמאָל און נאָך אַמאָל איבערצו־ווענען אַלע אייערע ווערטער, צו פראָבירען זייער ווערט, זיך אין זיי צו פערטיעפען מיט זיין גאַנצען שפיציגען סוחרישען שכל, און ערשט דאַמאָלס וועט ער אייך ענטפערן, אָבער ניט קלאָר און דייטליך, נאָר אויף זיין שטייגער, האַלב, צווײדייטיג, מיט די ווערטער „איך רעכען" „דאַכט זיך" וכדומה. יאָ, שיילאָק איז אַ יוד, דאָס הערען

און זעהען מיר אין זיין יעדען וואָרט, אין זיין יעדער תנועה. ער האָט אַ שאַרפען, שפּיציגען מוח און אַ טיעפען געפיהל. ער האָט האַלט דעם גראָשען און האַלט דאָס פּראָצענט נעהמען פאַר קיין עברה ניט. „ניט געגנב'עטע געלד־רוחים זענען אַ ברכה פון הימעל", הערען מיר, ווי ער זאָגט צו אַנטאָניען. אָבער ווי שטאַרק עס איז ניט ביי איהם די תאוה צו געלד, איז דאָס געפיהל פון זיין מענשליכען כבוד ביי איהם נאָך שטאַרקער. יעדע בעליידיגונג, יעדע ערניעדערונג, וואָס ווערט איהם אָנגעטהון, פאַלט איהם אַריין טיעף אין זיין האַרצען און לאָזט דאָרטען איבער אַ גיפטיגע וואונד, וואָס וועט קיין מאָל ניט פערהילט ווערען. „סיניאָר אַנטאָניאָ", הערען מיר ווי ער זאָגט צו זיין דם שונא' וואָס איז געקומען ביי איהם לייהען געלד:

„אסך מאָל האָט איהר אויף דער בערזע
מיך געזידעלט וועגען מיין געלד און מיינע צינזען.
און איך האָב דאָס אַלץ געליטען געדולדיג און געקוועטשט
מיט די פּלייצעס, דען געדולד איז די ירושה
פון מיין פאָלק. איהר האָט מיך גערופען
כופר, בלוטהונד, און געשפּייט אויף מיין יודישען ראָק,
און דאָס אַלץ, ווייל איך בענוץ מיך דערמיט, וואָס
געהערט מיר. גוט. אָט איצט קומט אויס, אַז איהר
בעדאַרפט האָבען מיין הילף, אָט האָט איהר עס;
איהר קומט צו מיר און זאָגט: „שיילאָק, מיר דאַרפען
געלד". אַזוי בעט איהר, וואָס איהר האָט מיר געשפּייט
אויף מיין באָרד און מיך געטרעטען מיט די פיס, אַזוי
ווי איהר בריקעט אַוועק אַ פרעמדען הונד פון אייער שוועל.
געלד איז אייער בקשה. וואָס זאָל איך אייך ענטפערן?
דאַרף איך אייך ניט זאָגען: האָט אַ כלב געלד?
איז עס מעגליך, אַז אַ הונד זאָל קאָנען לייהען דריי
טויזענד דוקאַטען? אָדער זאָל איך מיך טיעף פאַר אייך
פערבויגען און מיט אַ שטים פון אַ קנעכט רעדען
אין דער שטיל מיט דרך ארץ און מיט אַ איינגעהאַלטענעם
אָטהעם: געעהרטער הערר! פאַר אַכטאָגען מיטוואָך
האָט איהר געשפּייט אויף מיך, דעם און דעם טאָג האָט
איהר מיך געבריקעט; אַנ'אַנדער מאָל האָט איהר מיך
גערופען הונד, אָט פאַר די אַלע לייטזעליגקייטען
וועל איך אייך לייהען די און די סומע"...

וויפיעל נאַל, וויפיעל פערביסענער שמערץ, פערשטיקטע טרעהרען און פערוואָרגענע זיפצען הערט זיך אין די דאָזיגע ביטערע ווערטער! איהר פיהלט ניט ווילענדיג, אַז פאַר אייך איז אַ האַרץ, אין וועלכעם עס גליהט אַ גאַנצער גיהינום פון יסורים און אין וועלכעם עס ריהרט זיך נור איין וואונש, נור איין פערלאַנגען: זיך נוקם צו זיין פאַר דעם געטרעטענעם כבוד, פאַר די אומזיסטע ערניעדערונגען און בזיונות.

נאָר לאָמיר הערען, וואָס דער גוטהערציגער, איידעלער אַנטאָניאָ האָט געענטפערט אויף אַזאַלכע רעד:

„איך בין גרייט אויך איצט דיך אַזוי
צו רופען, דיר צו שפּייען אין פנים און צו
בריקען מיט די פיס; ווילסט דו אונז לייהען
געלד, טאָ לייה אונז ניט ווי דיינעם אַ פריינד;
דען וואו איז דאָס צו זעהען, אַז די פריינדשאַפט
זאָל ערלויבען ביי פריינד נעהמען פּראָצענט
פאַר אַ אונפרוכטבאַרען מעטאַל? ניין לייה מיר
בעסער ווי דיינעם אַ פיינד, פון וועלכען דו קאָנסט,
ווען ער באַצאָהלט ניט צום טערמין, מיט מעהר
מוטה איינמאָהנען דאָס וואָס דיר קומט".

אַז אַנטאָניאָ וואָלט ניט געווען אַ שונא־ישראל נאָך אין זיין מוטערס לייב, אַז אַלע זיינע געפיהלען וואָלטען ניט געווען פערגיפטעט פון שנאָה צו אַ יודען נאָך איידער ער איז געבאָרען געוואָרען, דאַן וואָלט ער פערשטאַנען, וואָס פאַר אַ אומרעכט און רציחה עס איז, רודף צו זיין אַ מענשען דערפאַר, וואָס מע לאָזט איהם ניט צו צו קיין עסק, צו קיין בעשעפטיגונג, און וואָס מע נויטה איהם זיך אָבצונעבען נור מיט איין פרנסה — מיט לייהען געלד אויף פּראָצענט. ניט שיילאָק איז שולדיג, וואָס ער איז אַ פּראָצענטניק, נאָר די גאַנצע קריסטליכע וועלט, וואָס האָט אויסגעשטויסען דעם יודען פון אַלע צעכען פון בעלי מלאכות און סוחרים, און איהם אָבגעגעבען נור איין צווייג פון חיונה –– לייהען געלד אויף צינזען, און דאָס אויך נור אויס דעם פשוט'ען טעם, ווייל דאָס דאַמאַליגע קירכליכע געזעץ האָט געאַסר'ט אַ קריסטען צו נעהמען פּראָצענט. און אויב ניט קוקענדיג דערויף, געפינט זיך ביי אַנטאָניען אַזוי פיעל אַכזריות, שיילאָקען אַזוי צו רודפ'ען פאַר זיינע צינזען, דאַרף אונז ניט וואונדערן, אַז שיילאָק פון זיין זייט האָט זיך בעשלאָסען זיך מיט איהם אָבצורעכנען אויף ניט אַ וועניגער אַכזר'שען אופן. „נו זעהט נור, ווי איהר זענט אין כעס געוואָרען!" האָט ער געענטפערט אַנטאָניען מיט אַ פערשטעלטען פריינדליכען טאָן, „איך האָב געוואָלט אייך טהון צו ליעב, ווערען אייערער אַ פריינד, פערגעסען דעם בזיון, וואָס איהר האָט מיר אָנגעטהון; אייך פאַרשאַפען די נויטהיגע סומע און ניט נעהמען קיין העלער פּראָצענט פאַר מיין געלד; און איהר ווילט מיר ניט אויסהערען. איך רעכען, אַז מיין פאָרשלאַג איז העכסט פריינדליך". „יאָ, זעהר פריינדליך", רופט זיך אָב אַנטאָניאָ. „און דאָס וועל איך בעווייזען", זאָגט שיילאָק ווייטער, „קומט מיט מיר צום נאָטאַריוס און חתמ'עט זיך אונטער אויף אַ וועקסעל, אין וועלכעם מיר וועלען איינשרייבען צום שפּאַס, דאָס ווען איהר וועט מיר ניט אָבצאָהלען אין דעם און דעם טאָג, אין דעם און דעם אָרט די און די סומע, וואָס איז אַנגעגעבען אין וועקסעל, דאַן זאָל זיין אַ קנס אַ פונט פון אייער פלייש, וועלכעם איך האָב דאָס רעכט אויסצושניידען פון אייער קערפּער, פון וועלכען טהייל איך וויל". דער לייכטזיניגער אַנטאַניאָ פיהלט ניט דעם ריח פון בלוט, וואָס שמעקט פון שיילאָקס גלאַטע, פריינדליכע ווערטער, און פערשטעהט ניט, אַז די וואונד, וואָס ער האָט געמאַכט אין שיילאָקס האַרצען, איז צו טיעף, צו שמערצליך, אַז עס זאָל צולאָזען שיילאָקען ניט נור מוחל זיין דעם שונא, נאָר איהם נאָך צו בעווייזען אַזאַ ליעבשאַפט. קלינגער פאַר אַנטאָניען איז זיין פריינד באַסאַניאָ. ער פערשטעהט, אַז די מעשה איז ניט גלאַט און אַז דער ליסטיגער יוד האָט עפּיס אין זינען, און דאַרום וויל ער אָבּרעדען אַנטאָניען, זיך אונטער צו שרייבען אויף אַזאַ וועקסעל, אָבער שיילאָק מיט זיין גלאַטער און געשליפענער צונג האָט פערשטאַנען פונאַנדערצוויאָגען יעדען ספק איבער די עהרליכקייט און די פריינדליכקייט פון זיין פאָרשלאַג.

„אַ פאָטער אברהם!" — האָט ער אויסגערופען בעליידינט איבער באַסאַניאָס חשד,

„אַזוי זענען די קריסטען! זייער אייגענע אַכזריות
לערנט זיי צו זוכען שלעכטע מחשבות
ביי אַנדערן. (צו באַסאַניען) זאָגט מיר, איך בעט אייך,
אַז ער וועט ניט בעצאָהלען צום טערמין, וואָס וועל איך
האָבען דערפון צו פערלאַנגען דעם קנס? אַ פונט מענשענפלייש
איז גיט אַזוי פיעל ווערט און ניט אַזוי ניצליך

ווי אַ פונט שעפסען, — אָקסען — אָדער ציעגענפלייש.
נאָר כדי צו ערוועררבען זיין פריינדשאַפט
לעג איך אייך פאַר דעם גמילות חסד: ווילט איהר
עס אָננעהמען, גוט; און אויב ניט, זייט געזונד
און קריינקט מיך ניט, איך בעט אייך, פאַר מיין
פריינדליכקייט צו אייך!"

די ליסט, מיט וועלכער שיילאָק האָט פערדרעהט זיין שונא און איהם אריינגעהאַפּט אין דאָס נעץ, כדי זיך פון איהם נוקם צו זיין, וואַרפט אהן אַ ספק אַ שוואַרצען שאָטען אויף שיילאָקס כאַראַקטער— און דאָך האָבען מיר ניט דאָס רעכט איהם דערפאַר צו בעשולדיגען. די ליסט איז פאַר שיילאָקען אַ נויטהיגער כלי זין, וואָס זיין לאַגע און די תנאים פון זיין קיום האָבען אין איהם אויסגעאַרבייט, כדי ער זאָל זיך קאָנען דורכשלאָגען אין דער שרעקליכער מלחמה פאַר דאָס לעבען; אין די שוואַרצע פלעקען פון דעם יודענס כאַראַקטער איז שולדיג ניט זיין טבע, נאָר דער גלות, דער שרעקליכער דרוק, וואָס איז געלעגען אויף איהם, די בעזונדערע אויסנעשלאָסענע לאַגע וואָס ער האָט איינגענומען. שיילאָק און אַנטאָניאָ שטעהען איינער אַנטקעגען דעם אַנדערען ניט ווי צוויי גלייכע געגנער, מיט גלייכע כחות און גלייכע רעכטען. נאָר ווי אַ שוואַכער אַנטקעגען אַ שטאַרקען, ווי אַ געיאָגטער און געטרעטענער הונד אַנטקעגען אַ מענשען און דעריבער פערשטעהט זיך, אַז כדי בייצוקומען אַזאַ שונא, מוז זיך שיילאָק בעדיענען מיט די מיטלען, וועלכע שטעהען אין זיין מאַכט, דאָס הייסט מיט ליסט, מיט גלאַטע און פאַלשע רעד.

אַחוץ דאָס געלד, וועלכעס שיילאָק האָט זיך בעמיהט מיט אַלע זיינע כחות צו פערמעהרען, האָט ער געהאַט נאָך איין זאַך אין דער וועלט, וואָס ער איז איהר געווען אַבגעגעבען מיט לייב און זעלע און וואָס איז ביי איהם געווען טייערער ווי דאָס אויג אין קאָפּ, — דאָס איז זיין טאָכטער דזשעסיקאַ. בעגעגנענדיג אויפ'ן גאַס אויף יעדען שריט און טריט נור שנאה און פעראַכטונג, איז געוועזען די קלוגע, מונטערע און פרעהליכע דזשיסעקא זיין איינציגע נחמה, דאָס איינציגע ליכט, וואָס האָט בעלויכטען די נאַכט פון זיין לעבען — און דערום קאָן מען זיך גרינג פאָרשטעלען, ווי גרויס עס איז געוועזען זיין יאַמער, אַז דאָס איינציגע ליכט איז פלוצלינג פאַר איהם פערלאָשען געוואָרען, אַז זיין אייגענע בלוט און פלייש איז אַריבערגעלויפען אין דאָס לאַגער פון זיינע פיינד, זיינע אונטערדריקער און פערפאָלגער. מיר קאָנען דזשעסיקע'ן ניט מוחל זיין די לייכטזיניגקייט, מיט וועלכער זי וואַרפט אַוועק איהר אַלטען טאַטען; אַבער נאָך וועניגער קענען מיר איהר מוחל זיין די גנבה פון איהר פאָטער'ס פערמעגען, וואָס זי האָט בענאַנגען פאַר איהר אַנטלויפען, די גנבה ווייזט, דאָס חאָטש זי זאָגט פון זיך, דאָס זי איז איהר פאָטערס אַ קינד נור נאָך דעם בלוט, אַבער ניט נאָך דעם האַרצען, האָט זי דאָך געירש'ט פון איהר פאָטער אַ גרויסען טהייל פון זיין געלד־דורשט. —וואָס פאַר אַ ווירקונג האָט געמאַכט דזשעסיקעס אַנטלויפען אויף שיילאָקען, הערען מיר פון דעם געשפרעך צווישען אַנטאָניעס צוויי פריינד סאַלאַניאָ און סאַלאַרינאָ.

סאַלאַניאָ. איך האָב נאָך קיינמאָל ניט געזעהען אַזאַ שרעקליכע
מְשוּגה'דיגע, ווילדע און צומישטע לײדענשאַפט,
ווי ביי דעם יודען, בעת ער איז געלאָפען
דורך די גאַסען און געשריען: מיין טאָכטער —
מיינע דוקאַטען, — אָ, מיין טאָכטער! אַנטלאָפען
מיט אַ קריסטען! אָ מיינע דוקאַטען פערדיענטע
פון קריסטען! רעכט און געריכט! שאַפט מיר מיין טאָכטער
און מיינע דוקאַטען! איין זאַק, צוויי זעק,ביידע פערחתמ'עט,
פול מיט דוקאַטען, מיט דאָפּעלטע דוקאַטען — עס האָט
מיר מיין טאָכטער גע'גנב'עט! און דימאַנטען — צוויי רייכע
און טייערע שטיינער — עס האָט מיר מיין טאָכטער גע'גנב'עט!
אָ, ריכטערס, געפינט מיר מיין טאָכטער! זי האָט
ביי זיך די שטיינער און די דוקאַטען.
סאַלארינאָ: די גאַסעניונגליך לויפען איהם נאָך און שרייען:
מיינע שטיינער, מיין טאָכטער, מיינע דוקאַטען!

אין דעם יאָמערגעשריי "מיין טאָכטער, מיינע דוקאַטען!" האָט זיך אויסגעגאָסען דער גאַנצער מיטעלאַלטערליכער יוד. זיינע דוקאַטען זענען ביי איהם געוועזען די ערבות פאַר זיין אייגענעם קיום, און זיינע קינדער — דער משכון פאַר דעם קיום פון זיין פאָלק. זיין פערמעגען האָט ער געמוזט היטען, כדי ער זאָל ניט אונטערגעהן, און זיינע קינדער — כדי זיין פאָלק זאָל ניט אונטערגעהן. פערלירען מיט איינמאָל דעם גרעסטען טהייל פון זיין פערמעגען און צוגלייך אויך זיין טאָכטער, איז געוועזען איין אונגעוועהנליכער האַרטער קלאַפּ פאַר אַזאַ מענשען ווי שיילאָק, וואָס האָט ליעב געהאַט דאָס לעבען און נעפיהלט אַ שטאַרקען צובונד צו זיין פאָלק. פון דער מינוט אָן, וואָס איהם האָט געטראָפען דאָס דאָפּעלטע אומגליק, איז שיילאָק ווי אַ געהעצטער טיגער. זיינע געפיהלען קאָכען אין איהם ווי אַ שטורעמדיגער ים, זיינע רעד זענען ווילד, געוואַלטיג און הערצרייסענד; יעדעס וואָרט איז געטריינקט מיט בלוט און מיט גאַל און ערשיטערט אונז דעם מאַרך אין די ביינער. אויף סאַלאַרינאָס ווערטער, דאָס ער איז איבערצייגט, דאָס ווען אַנטאָניאָ וועט פערזוימען דעם טערמין, וועט ער זיין פלייש ניט נעהמען, דען צו וואָס טויג עס איהם, האָט ער געענטפערט:

"פיש דערמיט צו קאַרמענען. חאָטש עס זעטיגט קיינעם ניט, זעטיגט עס דאָך מיין נקמה. ער האָט מיך מבזה געווען און אנגעטהון שאָדען אויף אַ האַלבע מיליאָן; ער האָט געלאַכט אויף מיין היזק, געשפּעט אויף מיין ריוח, געשענדעט מיין פאָלק, געשאָדט מיינע עסקים פערפיהרט מיינע פריינד און נעהעצט מיינע פיינד — און פאַר וואָס? דערפאַר וואָס איך בין אַ יוד. האָט אַ יוד ניט קיין אויגען? האָט אַ יוד ניט קיין הענד, קיין גליעדער, קיין זינען, קיין נייגונגען און קיין תאוות? ווערט ער דען ניט מיט דערזעלבער שפּייז גענעהרט, מיט דעמזעלבען געוועהר פערוואונדעט, אונטער די זעלביגע קראַנקהייטען אונטערוואָרפען, מיט דיזעלבינע רפואות געהיילט און פון דעם זעלביגען זומער און ווינטער געוואָרמט און געקיהלט אַקוראַט ווי אַ קריסט? אַז איהר שטעכט אונז, לויפט אונז דען קיין בלוט ניט? אַז איהר קיצעלט אונז, לאַכען מיר דען ניט? אַז איהר פערסמ'ט אונז, שטאַרבען מיר דען ניט? אַז איהר בעליידיגט אונז, זאָלען מיר זיך ניט נוקם זיין? אַז מיר זענען אייך גלייך אין אַלצדינג ווילען מיר צו אייך גלייך זיין אויך אין דעם. אַז אַ יוד בעליידיגט אַ קריסטען, וואָס טהוט זיין קריסטליכע ליעבע? זי איז זיך נוקם. און אַז אַ קריסט בעליידיגט אַ יודען, וואָס דאַרף טהון זיין געדולד לויט דעם קריסטליכען מוסטער — אודאי זיך נוקם זיין. די רשעות, וואָס איהר לערנט מיר, וויל איך אייך אָנטהון, און אויב איך וועל ניט איבערגעהן מיינע לעהרערס, איז אַ סמן אַז איך בין אַ גרויסער שלים־מזל!" דאָס זענען ניט קיין ווערטער, נאָר מעטערס, וואָס שניידען זיך אַריין טיעף אין דאָס לעבעדיגע פלייש פון דער גאַנצער קריסטליכער וועלט. דאָס איז אַ יאָמערגעשריי פון דעם גאַנצען יודישען פאָלק איבער די אונמענשליכע קריסטליכע בעהאַנדלונג. ווען עס שוידערט ניט, ווער עס ציטערט ניט, וועמען עס שטעלט זיך דאָס האָר ניט קאַפּויער פון דעם שרעקליכען, ווילדען געשריי פון דער צעריסענער יודישער

נשמה, ביי דעם איז ניטאָ קיין מענשליכעס האַרץ אין דער ברוסט. שיילאָק און אנטאניא, דאָס יודישע פֿאָלק און די קריסטען — ווער האָט זיך צו שעמען ביז אין דער נשמה איבער דאָס געשענדעטע מענשענרעכט, איבער די יסורים און רציחות הן אין גוף און הן אין נשמה? וועמען בעשולדיגט די אייביגע גערעכטיגקייט, וועלכע שטעהט העכער איבער די שנאה און קנאה, וואָס בלענדען די אויגען פֿון די קלייניצקע מענשליכע בעשעפֿענישען?...

אָט דאָס איז שיילאָק — ניט קיין רוצח, גיט קיין בלוטהונד, ווי דער יוד פֿון וועלכעס די איטאַליענישע מעשה דערצעהלט, נאָר אַ פּראָטעסט, אַ געוואַלטיגער פּראָטעסט פֿון דעם גאַנצען יודישען פֿאָלק געגען די אכזריות, רציחות, ערניעדרונגען און בזיונות וואָס עס האָט געהאַט אויסצושטעהן אין זיין לאַנגער גלות־נאַכט פֿון דער גאַנצער קריסטליכער וועלט. דער געניאַלער שעקספּיר האָט ניט געקענט געפֿינען קיין פּאַסענדערע פּערזאָן, דורך וועלכע ער זאָל קענען אויסדריקען די גאַנצע אונגערעכטיגקייט פֿון דער קריסטליכער וועלט צו יודען ווי די פּערזאָן פֿון שיילאָקען, וואָס ווערט געהאַלטען פֿאַר אַ בלוטדאָרשטיגען יודישען מענשענפֿרעסער. שעקספּיר האָט געוואָלט ווייזען, דאָס אויב עס איז נור מעגליך אַזאַ געשטאַלט ווי שיילאָק, איז דערינען שולדיג ניט דאָס יודישע פֿאָלק, ניט דער יודישער כאַראַקטער, נאָר די קריסטען אַליין. זיי זענען שולדיג דורך דעם, וואָס זיי טרעטען די יודישע עהרע מיט די פֿיס און בעהאַנדלען דעם יודען ערגער ווי אַ הונד. דער יוד איז אַ מענש מיט אַלע מענשען צו גלייך און עס איז אַ פֿערברעכען געגען די מענשליכקייט איהם צו בעהאַנדלען ווי אַ אַנדער. מין בריה דורך אַנדערע געזעצען און דורך אַ אַנדער מאָראַל, — אָט דאָס איז דער הויפּטגעדאַנקען, וועלכען שעקספּיר האָט פֿערקערפּערט מיט אַזוי פֿיעל קראַפֿט אין דעם אייביגען אונשטערבליכען בילד פֿון שיילאָקען.

י״ל ברוכאָוויטש.

חַנֶה׳לע.

גערופֿען האָט מען זי הנה׳לע, געהערט האָט זי צו דער גאַס.

ווער איז זי? פֿון וואַנען איז זי אַהער געקומען? — דאָס ווייס קיינער ניט, קיינעם אַרט עס ניט; קיינער האָט אויך ניט בעמערקט דעם טאָג, ווען זי האָט זיך אויף דער גאַס בעוויזען, מען רופֿט זי חנה׳לע,— דעם נאָמען האָט זי אויסגעזאָגט. דאָס איבעריגע האָט זי אָבער געלייקענט, אָדער אַליין ניט געוואוסט. זי האָט ניט געדענקט איהר געבוירען, איהרע עלטערן, איהר שטעדטיל, וואו זי האָט פֿריהער געוואוהנט, און איהר פֿריהערדיגעס לעבען... יעדער נעכטיגער טאָג איז פֿון איהר פֿערשוואונדען און נישט איבערגעלאָזט קיין צייכען אין איהר מח, אַלסדינג, וואָס עס איז פֿריהער געוועזען, איז ביי איהר, אַריינגעזונקען געוואָרען אין אַ פֿינסטערע טיעפֿקייט, וואו עס האָט שוין קיין ווייטע שיין ניט אָבגעגלענצט...

יונג איז זי נאָך געוועזען און שען, אָבער טויב און שטום... אַזאַ שטומע שענקייט ריהרט דאָס האַרץ; ס׳האָט אַ מייסטער אַ בילד געמאָלט, נאָר קיין נשמה ניט אַריינגעטהון... אַשאָד, איהם האָט, נעביך, אויסגעפֿעהלט נשמה פֿאַר זיין בילד!...

מיטעלער וואוכס איז זי געוועזען מיט אַ קיילעכדיגען חאַזעווען פּנים און טונקעלע אויגען. שטענדיג אַ טרויעריגער, עלענדער בליק איז פֿון די אויגען געשיקט געוועזען אַרום און אַרום. אונהילפֿיג — עלענד האָט זי געפֿיהלט זיך אויף גאָטס וועלטעלע!

פֿרומע, „כשר׳ע" געהאָרכזאַמקייט און הַכְנָעָה האָט אויסגעדריקט איהר פּנים, וואָס האָט, דאַכט זיך, אויסגערופֿען: אַ „כשר׳ע" בעשעפֿעניש בין איך — קום, פֿרומער שוחט, קום רימפּלען איבער מיין נאָרנעל!"...

חנה׳לע האָט אַ פֿרייע, אַ הַרְחָבָה׳דיגע דירה געהאַט — די גאַס, די גרויסע אָרימע יודישע גאַס — אַ דירה מיט אַלע בעקוועמליכקייטען: אַ שוהל, אַ הֶקְדֵש, אַ מֶרְחָץ און אַ ברונעם.

אונטער׳ן אָפֿענעם הימעל האָט זי געוואוהנט,— נאָר זי האָט קיינמאָל צו איהם די אויגען ניט געהויבען. דאָרטען וואוהנט גאָט אַליין, און פֿאַר איהם האָט זי מורא. ביי טאָג קוקט ער אַראָב מיט אַזאַ ברענענדיגען בליק, אַז עס שׂרפֿה׳ט דורך! אָווענד־צייט שיט ער אויס טויזענד־פֿליהענדע, ציטערענדיגע פֿייערליך, און איהר נשמה פֿלאַטערט אין איהר, פֿיהלענדיג זיי „דאָרטען". אָדער ער רוקט זיך אָן מיט אַ חמאַרע, אַ געדיכטער און אַ שווערער, און צושפּרייט זיך און צולעגט זיך איבער דעכער און פּלייטען, איבער די ערד און דאָס האַרץ...

נור אַראָב קוקט זי, איהרע בליקען זינקען: אין דער שוואַרצער ערד, אין אַ ברודיגען בערגיל מיסט, אין אַ מוטנער בלאָטקעלע און אין ברונעם אַריין.

אין מיטען גאַס איז דער ברונעם. אַרום איז שטענדיג אַ היבשע בלאָטקעלע, שטעלט זי זיך אַריין מיט די באָרפֿוסע פֿיס אין דעם קויט, און קוקט אין ברונעם מיט אַזאַ פֿערגניגען. זיך זעהט זי דאָרט מיט קאָפּ אַראָב, און שמייכעלט; זי בויגט זיך איין, זיך בעסער צו צוקוקען, און שמייכעלט אַלץ מעהר.

אפשר מיינט זי, אַז מען זעהט זיך אין אַ ברונעם, איז מען שוין ניט אַזוי עלענד אויף דער וועלט? אפשר געפֿעלט איהר נור דאָס „שפּיעלעכיל": ס׳הענגט אַראָב אַ פּנים און אַ קליידיל שטעהט קאַפּויר, און דאָך „שטעהט" זי?... ווער ווייס זי! און נעבען ברונעם האָט זי איהר געלעגער — אויף אַ בערגיל מיסט, וואָס איז ניט שטענדיג טרוקען. אָפֿט חלומט זיך איהר, אַז זי באָדט זיך אין ברונעם, זי חאַפּט זיך אויף; איהר חלום געדענקט זי ניט, נאָר זי פֿיהלט אַ קעלט אינעווייניג. דאַמאָלס געהט זי אַוועק אין „הקדש" — ס׳איז גאָר ניט ווייט, און דורך די נאַכט ניט צוגעשלאָסען — און שלאָפֿט איין, וואו זי געפֿינט פֿאַר זיך איין אָרט. ווינטער נעכטיגט זי דאָרטען פֿון אָנהויב אָווענד, און זי פֿיהלט זיך דאָרטען גאָר היימיש. דאָך פֿערלאָזט זי איהר אָרט, ווי עס הויבט נור אָן צו טאָגען, און ביז פֿינסטער געהט זי אַרום, איהרע פֿיס רוהען ניט, ווי ביי יענעם פֿערשאָלטענעם רשע... וואו אַ גאַס, וואו אַ געסעלע — ווייס מען זי, יעדע שטוב בעזוכט זי, אומעטום קאָן מען זי, נאָר ערגיץ פֿערבלייבט זי ניט אויף לאַנג, זי זעצט זיך ניט אויף אַ ביינקיל, נאָר אַ קליינע ווייַלע פֿערברענגט זי שטעהענדיג, און לויפֿט אַלץ ווייטער...

מען בעגעגענט זי אומעטום פֿריינדליך, מען שמייכעלט צו איהר אַ שטילען „גוטען" מאָרגען! אומעטום איז מען מיט איהר צופֿריעדען. קיינמאָל האָט זי פֿון וועמען עפּיס געפֿאָדערט, אַ זאַך געבעטען — דאָס האָט זי ביי אַלעמען אַזוי ליעב געמאַכט. מען גיט איהר אַליין און מען טהיילט אומעטום מיט איהר אַ ביסען.

— דו ווילסט עסען, חנה׳לע? — פֿרעגט מען זי, איידער זי בעט — זי זעלבסט בעט דאָך קיינמאָל ניט אַביסיל נריצען...

א ביסיל גריצען האט חנה'לע זעהר ליעב. צוגלייך האט זי ליעב א שטיקיל צוקער צום פערבייסען. פון פלייש פלעגט זי זיך אבזאגען „אפילו שבת": זי האט זיך אליין ניט געוואלט „פליישיג־מאכען"... געקאכטעס מיט פלייש האט זי ניט גערעכענט פאר „פליישיג".

— וואס האדעוועסט דו זיך אליין „א מילכינגע" ? — פרעגט מען זי.

— גאט האט ליעב.. „א מילכיגען" מענשען האט גאט ליעב..

זי שמייכעלט מיט אזא שמחה, וואס זי איז אזא, ווי גאט האט ליעב...

— גאט האט ליעב א „קינדעלע", וואס זויגט.. שמייכעלט זי ווידער.

— א קאטץ „האפט" פלייש. . קרימט זי איהרע ליפען פערביטערט.

חנה'לע פלעגט זיך שרעקען פאר א מעסער. האט זי ערגיץ א מעסער געזעהן, האט זי זיך שוין אנגעהויבען קרימען; זי שטעהט פון דער ווייטען און ווארפט בייזע בליקען, ביז זי געהט־צו און נעהמט איהם געוויקעלט אין א ברעג פון איהר קלייד, זי ציטערט און טראגט עס צו דער בעל-הבית'טע.

— אין אלמער לעגט עס אוועק — פערשליסט.. איז איהר געבעט און עצה.

— א מעסער טהוט דאך גאר נישט — פרופט מען איהר זאגען.

— א מעסער איז — א גזלן... ענטפערט זי אב און ציטערט נאך מעהר פאר שרעק — א שווארצער... לעגט זי צו, קוקענדיג פון דער זייט אויפ'ן שווארצען מעסער.

זי האט זיך מיט אלעמען געפיהלט פריינדליך און שטענדיג וועמען צוגעהאלפען אין שטוביגער ארבייט. ליעבער פון אלעס איז ביי איהר געווען העלפען וואשען קינדערשע העמדעליך און קליי־דעליך, זי האט אויך ליעב נעהאט די פאדלאגע וואשען ערב־שבת און ערב יום־טוב. אזוינע ארבייט טהוט זי מיט פלייס און א ברען, עס נעהט ארויס פון איהרע הענד בלאנקענד, זויבער און שען!

— זי האט כח... זאגען ווייבער, און בעמערקען גאר ניט איהר התפעלות ביי דער ארבייט.

פערקעהרט, זאגט זי זיך שטענדיג אב צו העלפען ברויט קנע־טען; עס העלפט ניט צוזאגען איהר צי שוין טאקע בעצאהלען.

— כיוויל ניט..

זי האט איין אויסרעד, דאס זי וויל זיך ניט פערשטויבען, נאר דאס איז א ליגען, און קיינער גלויבט איהר ניט אין דעם.

פאר איהר ארבייט „שענקט" מען איהר עפים מזומן׳ דאס קליין געלד היט זי זעהר. זי קלייבט און פערקניפעלט עס אין א ברעג פאטשיילעכיל אויפ'ן קאפ.

א מאל געהט זי ארויס פון שטאדט, הינטער די „גוי'אישע" גאסען, הינטער „די שמידען" אפילו, און נאך ווייטער — שוין נעבען וועלדיל. ארום איז פעלד און פעלד, ביי דער זייט גרינט אזוי שען א היבש בערגיל, דא זעצט זי זיך צו, ציהט אראב דאס פאטשיילעכיל פון קאפ, קניפעלט אויס איהר קניפעלע און שיט אויס איהר אייגענס אויפ'ן שויס. זי צעהלט...

נאר גאר אנדערש צעהלט זי. איהרע מטבעות בעשטעהען נור פון איינציגע קאפיקעס; אזוינע בעקומט זי, און אויב עס פאלט איהר אריין א גרעסערע מטבע, לעגט זי עס נאך ניט אוועק אין קניפעלע, ביז זי צובייט עס אויף איינציגע קאפיקעס. די מטבעות צעהלט זי קופקעליך־וויז: פיער מטבעות — א קופקעלע, איז א פונט, פיער אזוינע קופקעליך — „א כלי"...

— „א כלי!"... שרייט זי אויס הויך מיט גרויס שמחה, שנעל פערקניפעלט זי צוריק אין א ברעג פאטשיילעכיל די מטבעות, וואס ענטהאלטען „א כלי", אויף איהר לשון, דאס איבעריגע, וואס פער־בלייבט ביי איהר, דריקט זי איין אין האנד און לויפט אין שטאדט. זי לויפט פארביי „די שמידען", דורך די „גוי'אישע" גאסען, שוין אין די יודיש גאסען אריין, און זי לויפט, ווי אונטערגעשאסען און פלאמענדיג.

— חנה'לע, וואהין? —

זי ענטפערט ניט.

זי לויפט אריין אין שוהל.

— גיט מיר די „כלי"— זאגט זי צום שמש, און איהר פנים שמייכעלט.

— דו ביסט שוין געקומען מיר דעם קאפ דולען, טירוף?! איך דארף ניט דיין קעראסין,— ביי מיר איז די „כלי" יעצט פער־נומען... שרייט דער שמש.

— אט... עפענט זי איהר פויסט: איך האב דאך אייך אויך געבראכט..

דער שמש שמייכעלט, ער נעהמט ביי איהר צו איהר נדבה פאר זיך און רעדט נאך אליין מיט א בייזער.

— איך קען זיך מיט דיר ניט עוסק'ן יעדען טאג... מען געמט פאר איין מאל א גאנצע כלי קעראסין, איך זאל ניט דארפען..

— א כלי... א גאנצע... שרייט זי אויס מיט שמחה און שטאלץ.

דער שמש גיסט ארויס א ביסיל קעראסין פון דער בלעכערנער כלי אין א לאמפ, און — א לעדיגע גיט ער זי איהר אב.

— א פולע אבער... שרייט ער ער נאך.

אין גאס ווערט א קאך. חנה'לע געהט מיט דער כלי נאך קעראסין... עלטערע שטעלען זיך צו און בעגלייטען זי מיט די בליק־קען, קינדער לויפען איהר נאך.

— חנה'לע, דו האסט שוין אויף קעראסין? — דו געהסט קויפען? —

חנה'לעס פנים דריקט ארויס דאמאלס נעווים פיעל צו פריע־דענהייט און גליק, די קינדער פיהלען דאס, און — שלעכטע קינ־דער! — פרעמדעס גליק האבען זיי גלוסט צו פערביטערען. מען הויבט זי אן ציפען, האפען ביי איהר די כלי, ווארפען אויף איהר זאמד — חנ'הלע צוקלאגט זיך. איין עלטערער ווער געהט זי בע־גלייטען ביז אברהם דעם קרעמער. דארטען, אין קראם, ווען אברהם איז פערנומען מיט קונים, מעסט איהר אב קעראסין אין כלי א יודענע פון די קויפערקעס, נאר זי זאל דא ניט שטעהען לאנג מיט'ן „עולם שקצים", וואס רינגלען זי ארום, ווי אום שמחת־תורה דעם נבאי, וואס טהיילט לעקעך... א יודענע קניפעלט אויס דאס געלד פון איהר פאטשיילעכיל, מען בעגלייט זי אויך ביז אין שוהל מיט דעם קער־ראסין, נאר די כלי טראגען מוז זי אליין — דאס וועט זי קיינעם ניט

אָבגעבען. אויף מאָרגען גאַנץ פֿריה איז זי שוין אין דער ווייבערישער שוהל און קוקט פֿון דאַרטען, ווי איהר קעראָסין ברענט אין די לאַמפען. דאַווענען קען זי ניט, נאר זי קוקט אויף די פֿייערליך, און איהרע אויגען הויבען אָן גלענצען מיט אַ מאָדנע פֿרומער התלהבות.

— אַ פֿייעריל איז אַ נשמה...

יעדען טאָג קומט זי אין שוהל אַריין. זי „דאַווענט“ מיט איהר קוקען אויף די פֿייערליך פאַר־טאָג אין שוהל, זי „דאַווענט“ מיט שמחה, ווען דאָס ברענט איהר קעראָסין, ווען ניט — קוקט זי און איז מקנא, און אַ טיעפֿער פֿערדרוס זויגט איהר דאָס האַרץ...

איהר פֿערדרוס איז אמאָל אַזוי שטאַרק געוואָרען, אַז זי האָט אויפֿגעהערט צו קוקען אַפֿילו אייף די „פֿרעמדע“ פֿייערליך... דאַמאָלס האָט זי געבלאָנדזעט מיט איהרע בליקען אין דער מאָנסבילשער שוהל. דאַמאָלס נור האָט זי בעמערקט, אַז עס דאָ עפּיס „אַ העמדעלע“, וואָס מען טהוט אויס און מען טהוט־אָן אויף דער תורה...

— מען מאָג אויפֿנעהען אַ בלאָהע העמדיל דער תורה ? — האָט זי יענעם טאָג אַ שאלה געפֿרעגט ביי לאה׳ן דער רביצ׳ן.

— אַ מענטעלע — דאָס איז א מצוה... דאָס קאָסט אָבער טהייער...

חנה׳לע האָט לאַנג־לאַנג און געדולדיג געלד געזאַמעלט. א מאָל האָט איהר דער שמש געזאָגט:

— חנה׳לע מיינע, דו האָסט מיר שוין לאָנג קיין קעראָסין ניט געבראַכט...

זי האָט אַ שמייכעל געטהון מיט אַ רמאות זי האָט איהם ניט אויסגעזאָגט דעם סוד.

איןביידע פֿאָדערשטע ברעגען פֿון איהר פֿאַטשיילעכיל זענען שוין ביי איהר צוויי קניפעליך געווען, זי האָט אויך בעזונדער געזאַמעלט ביי לאה׳ן דער רביצ׳ן און ביי שרה׳ן דער גבאית׳ע. זי ערקונדיגט זיך ביי זיי שטענדיג, צי איז שוין גענוג געלד. זי האָט אָנגעהויבען גרויסע חשבונות צו געדענקען, וויפֿיעל איז ביי איהר אין די קניפעליך, וויפיעל ביי שרה׳ן און ביי לאה׳ן, אָבטראָגען די חשבונות פֿון איינער צו דער צווייטער, זיי זאָלען רעכענען, צי איז שוין גענוג. דאָס געלד איז שוין צוזאָמעננעקליבען געוואָרען, מען איז מיט איהר געגאַנגען צו חיים־לובעלעס אין שניט־קראָם און אויסגעקליבען בלאָהע זיידענע צייג. די גבאית׳ע האָט איהר געפרופֿט איינרעדען אויף רויטע, האָט זי אָבער בשום אופֿ׳ן ניט אייננעווילינט. די צייג האָט זי געוויקעלט אין פֿיעל פאַפּירען און האָט זיך מיט דעם לאַנג אַרומגעטראָגען, כדי צו ווייזען אַלע איהרע „גוטע פֿריינד“.

איהר שמחה איז געווען אָהן אַ ברעג! אַלט און יונג האָבען די צייג מיט די פֿינגער איבערגעטאַפּט, און זי האָט בעדאַרפֿט אין דערזעלבער צייט אָבהיטען, אַז מען זאָל דאָס ניט פֿערשמוטצען. אין אַ קאַמאָד בעהאַלטען — בעט זי אַלץ — דוקא אין אַ קאַמאָד בעהאַלטען, ביז זי עסט ערגיץ, צי זי טהוט איין אַרבייט. נאַכהער נעהמט זי עס צוריק און נעהט אין אַ צווייטע שטוב. אויף דער נאַכט בעהאַלט זי דאָס ביי דער גבאית׳ע: ביי איהר זענען ניטאָ קיין קליינע קינדער אין שטוב... דאָס אָבהיטען האָט איהר טיעף פֿערנומען!

אין יענער צייט האָט זי אויך א מאָל אַ בליק געוואָרפֿען צום הימעל. געווען איז דאָס אויף איהר בעקאָנטען שענעם בערגיל אין אַ שענעם זומערטאָג. אויפֿ׳ן גרינעם גראָז האָט זי אויסגעבעט דאָס פאַפּיר, אויף איהם ערשט פֿערשפּרייט די צייג און צוגעגליכען מיט׳ן הימעלקאָליער... דאָס מענטעלע וועט נאָך בלאָהער זיין... האָט זי זיך געטרייסט: „ער“ האָט ליעב בלאָהע... ער האָט האָך פֿאַר זיך א בלאָהען הימעל געמאַכט...

— די שענע תורה וועט אַ בלאָה העמדעלע האָבען... זי האָט זיך מיט דעם אַזוי געפֿרעהט, אַז זי האָט זיך שוין אויפֿגעשטעלט צו לויפֿען אין שטאָדט צו דער נעהערין.

די יונגע בוימעליך פֿון דעם קליינעם וועלדיל האָבען זיך נאָך איהר נעבויגט... אפשר ווייסען זיי?...

ס׳האָט איהר געקאָסט דעם שמש אונטערצוקויפֿען, די גבאית׳ע האָט איהר אויך אין דעם געהאָלפֿען, און ער האָט איהר מענטעלע אָנגעטהון אויף דער תורה צום ערשטען שבת. אין דער ווייבערישער שוהל איז א זיומעריי: חנה׳לע! חנה׳לע! דיין מענטעלע!...

הנה׳לע שטעהט מיט די קניה אויף א באַנק, אַרויסגעשטעקט דעם קאָפּ דורך איין אָפֿענעם פֿענסטעריל אין דער מאָנסבילשער שוהל און קוקט די גאַנצע צייט פֿון קריאַת־התּורה דאָ אויף דאָס מענטעלע, וואָס ליגט אויף א זייט שלחן, דאָ אויף דער הוילער תורה אויפֿ׳ן מיט... זי קוקט מיט רחמנות, מיט צער... זי קוקט און זיפֿצט...

וואָס קרענקט איהר ? —

מען איז שוין גולל די תורה, באַלד פֿערקניפּט מען שוין מיט דער מפה, אָנגעצויגען פֿון אויבען דאָס מענטעלע... חנה׳לעס פנים ווערט גלענצענד, די אויגען פֿינקלען.

— אָנגעטהון די תורה׳לע... א העמדעלע אָנגעטהון... וואָס פֿאַר א שענע זי איז!... טאַנצען מיט איהר געהן... א שענינקע ״קינדעלע״... אין א בלאָהינקער העמדעלע... ניט אַ הוילינקע... אָנגעטהון!..

אַזוי כסדר שיט חנה׳לע איהרע ווערטער פֿון דער הויך, איהר שטים איז קלינגענד, האַרצענד און בעגייסטערט. דער עולם אונטען אין שוהל קוקט זיך אַרום...

— שטיל דאָרטען, טירוף! — בייזערען זיך איינינע, אַנדערע שמייכלען.

חנה׳לע צאָהלט צינזען דעם שמש, יעדען פֿרייטאָג ברענגט זי איהם איהר נדבה און קויפֿט איהם אונטער, ער זאָל איהר מענטעלע אָנטהון צו מאָרגען, — אָבער ער נאַרט זי דאָך אָפּט. דאַמאָלס איז איהר שבת געשטערט. אמאָל האָט נאָך עפּיס שרעקליכערס געטראָפֿען.

ס׳איז טאַקי אַ הערבסט־טאָג געווען. ווען דער אויבערשטער, כביכול בייזערט זיך אויפֿ׳ן הימעל, דאַמאָלס איז הערבסט אויף דער ערד...

א טונקעלער פֿריהמאָרגען האָט יענעם שבת אין שוהל אַריינגעקוקט. אומעטיג און טרויעריג האָט אַלעס אויסגעזעהן.

די תפלות האָבען ניט געדרונגען אין האַרץ — קאַלט און אונצופֿריעדען האָבען די דאַווענערס געקוקט. מען איז גולל די ספר־תורה, מען ציהט אָן דאָס מענטעלע, חנה׳לעס דוקא, פֿערהאַקט זי זיך אויף איין ״עץ־חיים״. א ווייביל מיט א לאַנגער שמאָלער נאָז רייצט חנה׳לען:

— צוריסען דיין מענטעלע...

חנה׳לע האָט ניט געזעהן, זי האָט מעהר ניט געקאָנט זעהן, גלעזערנע קייקליך האָבען זיך געוויזען אין איהרע טונקעלע אויגען, און מיט אַמאָל האָבען זיי אַרויסגעשאָסען... זי האָט געיאָמערט הויך און ווילד...

מען וויל זי שטילען, מיט גוטען און בייזען — ס׳העלפט נישט. זי נעהט ארויס פון שוהל מיט רעם יאמער.

דורך קויטהיגע געסליך, פינסטערע און אומעטיגע, געהט זי און יאמערט...

זי איז שוין ווייט פון שטאדט.

אומעטיגע, אבגעשיילטע פעלדער ציהען זיך רעכטס און לינקס, אין דער מיט ליגט דער קויטהיגער וועג ביז דעם געדיכטען חשך, דארטען אויפ׳ן עק וועלט...

פערוויינטע שטעהען די יונגע בוימעליך, הוילע, אבגעגאסענע אין דעם קליינעם דונקעלן וואלד...

דאס שענע בערגעלע איז ברודיג — — —

חנה׳לע לויפט פארביי, ווייטער, ווייטער לויפט זי מיט האסט, צוגלייך מיט יענע קליינע וואלקענדליך וואס יאגען זיך איבער׳ן ברודיגען הימעל. — — —

וואו וועלען זיי זיך צושטעלען? וואוהין וועלען זיי קומען? —

א צייט איז אוועק, חנה׳לע איז צוריק ניט געקומען, מען האט וועגען איהר ניט געהערט מעהר, איהר מענטעלע נור האט דערמאנט וועגען איהר.

גערופען האט מען זי חנה׳לע — געהערט האט זי דער גאס.

ווארשא, ליפמאן לעווין.

בריעפקאסטען דער אדמיניסטראציאן.

ה״ה מענדעלס — לאנדאן, באוער — ווילנא׳ פעלמאן — בריאנסק, לעווין — סעוואסטאפאל, שהם — נאווא־קאווא, ב״ר גינצבורג — באקו, שוהד — אדעסא, זאדאוו — נאוואספאסחוסקאייע, און אלע אנדערע וועלכע פרעגען אונז אן וועגען די צווייטע 2 בענדער וועלט־געשיכטע זענען מיר מודיע:

אז ניט מיר זענען אין דעם שולדיג וואס די 2 בענדער האבען ביז ניי־יאהר ניט געקענט געענדיגט ווערען; דאך אין קורצען וועלען זיי ארויס און אלע וועלכע האבען די "וועלט־געשיכטע" אבאנירט וועלען בעקומען די צווייטע 2 בענדער צוגעשיקט דורך פאסט אזוי גוט ווי די ערשטע 2, און זיי פערשפארען אונז צו שרייבען וועגען דעם.—

אגב בעמערקען מיר נאך אמאל אז די ערשטע 2 בענדער "וועלט־געשיכטע" געפינען זיך ביי אונז איצט אויף לאגער נור געבונדען; אונגעבונדען — ניט. די וואס ווילען אלזא האבען די ערשטע 2 בענדער מוזען צושיקען נאך 30 ק׳פ פאר׳ן באנד.

ה׳ וואלפענפעלד — זאמאשץ: פיר היינטיגס־יאהריגע אויך ניט מעהר ווי 1,50 ר׳—

ה׳ ליוושיץ — מאראנארקא: עס ערשיינט שוין ניט מעהר.

אבאנענט נומ. 3663 — מעדוועדאווקא: דער קאלענדאר, וועלכען איהר פערלאנט קאסט ניט 15 נאר 75 ק׳פ; ביטע צו שיקען אין פאסט־מארקען.

ה׳ נאמבערג — גלאדאססי: איהר וועט האבען צוצושיקען ביז ענדע יאהר נאך 1.25 ר׳.

ה׳ סלאווין — קראסנאיארסק אין פר. ראזענב—ט — לעטיצעוו: די "יודישע געשיכטע" קאסט פאר די אבאנענטען פון יוד 1.80 אויסער פארטא; מיט פארטא 2.30 ר׳.

ה׳ האלפערין — מאהילעוו: פער נאכנאהמע קאנען מיר דאס נישט שיקען. ביטע צוצושיקען געלד לויט 15 ק׳ א נומ.

אבאנענט נומ. 3731 — ווילייקא: זיין אדרעסע איז: אדעסא, טראאיצקאיא 37.

ה׳ באראווינסקי — קרעמענצוג: מיר האבען אייך שוין 1 מאל געענטפערט אז נישט מעהר ווי 1 עקזעמפלאר צום ביליגען פרייז.—

אבאנענט 4140 — סאלאנט: אויף דער אדרעסע פון אדעסער קאמיטעט.

נ ד ב ו ת:

פיר דעם נאציאנאל־פאנד:

ה׳ מ״י פלוטהשטיין ביום כ״ב שבט ווען זיין טאכטער אלישבע איז אויפגעשטאנען פון איין געפעהרליכער קראנקהייט 50 ק׳ — פ״ר פייגא ראזען צום טאג ווען איהר ברודערס טאכטער אלישבע פלוטהשטיין איז געזונד געווארען 30 ק׳—פ״ר מרים ירליכט צום זעלבען אנדענקען 20 ק׳ צוזאמען 1 ר׳.

געזאמעלט פון מ. בערקאוויטש אין קראקוי: ה׳ ס. פעלץ 1 קר.—ה׳ מ. פיש נדר ביי׳ עליה, 36 ה׳ — די לעזער פון קאנגרעסבעריכט אין „נאציאנאל־צייטונג“ 1,76 ק׳. ביי א פארטראג אין חברה „רות“ 44 ה׳.—ביי דער זיטצונג פון ציוניסטען־קרייז־קאמיטעט 1.10 קר.—צוזאמען 4,66 קראנען.

Verlag „Achiasaf“. Verantwortlicher Redacteur M. Berkowicz. Herausgeber, u. Buchdrucker Josef Fischer, Krakau